

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU NA LATA 2023-2027 STOWARZYSZENIA – LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „BĄDŹMY RAZEM”

Mazowsze.
serce Polski

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Węgrów, kwiecień 2024 rok

Spis treści

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego.....	3
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR.....	8
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR.....	10
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR	12
Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia	40
Rozdział VI. Cele i wskaźniki.....	46
Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	49
Rozdział VIII. Plan działania.....	55
Rozdział IX. Plan finansowy LSR	55
Rozdział X. Monitoring i ewaluacja	57
Wykaz wykorzystanej literatury.....	61
Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia.....	62
Formularz 2: Plan działania.....	65
Formularz 3: Budżet LSR.....	68
Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR.....	69

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego

Nazwa LGD i forma prawna

Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania „Bądźmy Razem” zarejestrowane zostało w Krajowym Rejestrze Sądowym 29 sierpnia 2008 r. pod numerem KRS 0000312685, posiada nadany nr NIP 8241761940 i REGON 141548071. Stowarzyszenie nie prowadzi działalności gospodarczej, jest dobrowolnym, samorządnym i trwałym zrzeszeniem osób fizycznych, organizacji społecznych i pozarządowych, przedsiębiorców oraz osób prawnych o celach niezarobkowych; działa na podstawie przepisów ustawy Prawo o stowarzyszeniach oraz ustawy o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. LGD nie figuruje w ewidencji podatników podatku VAT, ani nie jest podatnikiem VAT na mocy art. 15 i 113 ust. 1 ustawy o podatku od towarów i usług z uwagi na powyższe nie ma możliwości odzyskania podatku VAT. LGD zapewnia również uwzględnienie, zarówno na etapie tworzenia jak i realizacji LSR, zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia 2021/1060¹.

Opis procesu tworzenia partnerstwa

Stowarzyszenie powstało z inicjatywy lokalnych samorządów gmin Łochów, Korytnica i Stoczek w 2008 roku. Siedzibą stowarzyszenia jest Węgrów. LGD realizowała liczne projekty o zakresie podobnym do zakresu wsparcia przewidzianego w LSR. W latach 2007-2015 LGD realizowała LSR w ramach osi 4 LEADER objętą PROW na lata 2007-2013; w tym okresie LGD wdrażało lokalną strategię rozwoju na obszarze trzech gmin członkowskich: Łochów, Korytnica i Stoczek dysponując kwotą na wdrożenie LSR 4,3 mln zł. W kolejnym okresie programowania na lata 2014-2020 LGD realizowało LSR wydając środki w ramach EFRROW z PROW 2014-2020. W stosunku do lat 2007-2013 obszar LSR uległ zwiększeniu o gminy: Liw, Wierzбно, Grębków, Miedzna, Sadowne, Węgrów oraz Bielany, obejmując finalnie 10 gmin. W latach 2014-2020 LGD dysponowało budżetem 13,9 mln zł, które to środki zostały rozdysponowane w ramach projektów. Ze środków LSR z okresu programowania 2014-2020 powstało 39 nowych przedsiębiorstw, 11 przedsiębiorstw otrzymało wsparcie finansowe dla swojej działalności, utworzono 59 nowe miejsca pracy, przeprowadzono 20 szkoleń, w których uczestniczyło 225 osób; powstało 10 nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, kolejnych 22 zostało zmodernizowanych; 4 zabytki poddano pracom konserwatorskim lub restauratorskim, 5 podmioty działające w sferze kultury otrzymały wyposażenie a kolejnych 5 podmiotów otrzymało wsparcie w ramach realizacji LSR. Za pośrednictwem LGD beneficjenci zorganizowali wydarzenia służące zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji obszaru LSR lub produktów i usług lokalnych. LGD posiada doświadczenie w realizacji projektów spoza PROW 2014-2020 realizując projekty „Jesteśmy Razem! Gra planszowa promująca LGD „Bądźmy Razem” (2018), „Bioróżnorodność nad Liwcem” oraz „Promowanie Dziedzictwa Kulinarne pogranicza mazowiecko-podlaskiego na obszarze LGD „Bądźmy Razem” (2019). Z kolei ze środków Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zrealizowany został projekt „Tezaurusz nadliwiecki” poświęcony społecznej ochronie zabytków „Promowanie dziedzictwa kulinarne pogranicza mazowiecko-podlaskiego na obszarze LGD „Bądźmy Razem” (2019). Efektem projektu było rozpropagowanie i pogłębienie wiedzy o tradycjach kuchni lokalnej pogranicza Mazowsza i Podlasia. Stowarzyszenie systematycznie organizuje i współorganizuje z samorządami i organizacjami pozarządowymi wydarzenia animacyjne, sprawowało też patronat medialny nad imprezami społeczno-kulturalnymi, patriotycznymi, turystycznymi, kulinarnymi, sportowymi, dożynkami, jubileuszami. Przykładem są Festyny Rodzin Zastępczych Powiatu Węgrowskiego, „Uczty pierogowe”, festyny rodzinne i szkolne, festiwale, Kongresy Turystyczne Powiatu Węgrowskiego, Piknik Kół Gospodyń Wiejskich. Od roku 2018 przy okazji takich wydarzeń przyznało też „Laur Kulinaryny LGD „Bądźmy Razem” za wysokiej jakości lokalny produkt kulinarny”. W latach 2016-2019 Stowarzyszenie było wydawcą lokalnego miesięcznika „Węgrowskie Bądźmy Razem” oraz „Promowanie dziedzictwa kulinarne pogranicza mazowiecko-podlaskiego na obszarze LGD „Bądźmy Razem” (2019).

¹ Zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027, mając na uwadze dostosowane dla osób z niepełnosprawnością wzroku tekst LSR nie został wyjustowany.

Na swym koncie LGD ma liczne wyróżnienia za działalność na rzecz regionu. W konkursie na produkt turystyczny Powiatu Węgrowskiego w 2017 r. LGD zdobyło I miejsce w kategorii atrakcja turystyczna np. szlak, zabytek, pomnik, park, punkt widokowy za Szlak Przyrodniczo – Ekologiczny „Doliną Liwca”. W roku 2018 LGD „Bądźmy Razem” otrzymało Medal Pamiątkowy „Pro Mazovia”, przyznany przez Marszałka Województwa Mazowieckiego za wybitne zasługi dla dobra i rozwoju Mazowsza oraz Medal im. Heleny i Ignacego Jana Paderewskich za zasługi dla Gminy Łochów. W roku 2019 Miasto Łochów z okazji swego 50-lecia uhonorowało LGD medalem „Za wkład i zaangażowanie w rozwój miasta oraz zasługi na rzecz jego mieszkańców”. W roku 2021 LGD zajęło I miejsce w konkursie im. Stefana Czartoryskiego o tytuł Inclusion Leadera za projekt współpracy pt.: „Młodzi Lokalni Liderzy”.

LGD posiada doświadczenie realizacji projektów partnerskich (projektów współpracy). W latach 2016-2022 zrealizowało 5 projektów współpracy wydatkując łącznie 450 tys. zł środków dotacyjnych. Pierwszy zrealizowany projekt współpracy międzynarodowy z LGD „Nemunas” z Litwy i partnerem krajowym LGD „Tygiel Doliny Bugu” pn. „Młodzi Lokalni Liderzy”. Dotyczył on aktywizacji młodzieży. Drugi projekt współpracy krajowy realizowany wspólnie z LGD „Równiny Wołomińskiej” i LGD „Tygiel Doliny Bugu” pt. „Rzeki atrakcyjne turystycznie” nakierowany był na rozwój turystyki wzdłuż rzek Bug i Liwiec; trzeci projekt współpracy to: projekt krajowy pn.: „Zachowanie dziedzictwa lokalnego poprzez promocję potraw regionalnych i rękodzieła artystycznego” realizowany w partnerstwie z LGD „Równiny Wołomińskiej”, służył zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej i symulowaniu rozwoju podmiotów, zwłaszcza ukierunkowanych na usługi lokalne i turystyczne. Kolejny projekt współpracy krajowy pn.: „Piękno Doliny Liwca” realizowany był z LGD „Ziemi Siedleckiej”; piąty międzynarodowy projekt współpracy pn.: „Kuchnia nas łączy” realizowany był z LGD „Nemunas” z Litwy i partnerem krajowym LGD „Tygiel Doliny Bugu”. Projekt ten miał na celu promocję tradycyjnych produktów lokalnych, przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, wspólnych tradycji kulinarnych obszaru LSR poprzez realizację działań edukacyjnych o tematyce dziedzictwa kulinarnego i tradycyjnych produktów lokalnych.

Ogólny opis struktury lokalnej grupy działania

W 2022 rok LGD liczyła 108 członków, z czego 76 podmiotów sektora społecznego, 17 podmiotów stanowiących reprezentujących sektor gospodarczy oraz 15 podmiotów reprezentujących sektor publiczny. Członkowie Rady posiadają wiedzę i znajomość problemów społeczno-gospodarczych obszaru LSR, a osoby fizyczne posiadają wykształcenie, co najmniej średnie. Wśród członków z sektora publicznego przeważają zdecydowanie podmioty publiczne tj. gminy, placówki oświatowe, biblioteki publiczne i gminne i miejskie ośrodki kultury. Pośród członków z sektora społeczne aktywnymi członkami są OSP. Wśród przedsiębiorców członków LGD dominują jednoosobowe działalności gospodarcze zajmujące się usługami, handlem i zajmujące się usługami dla ludności i działalnością agroturystyczną.

Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym LGD jest Rada. Do wyłącznej kompetencji Rady należy wybór operacji i ustalenie kwoty wsparcia, które mają być realizowane w ramach LSR zgodnie z właściwymi przepisami regulującymi funkcjonowanie organu decyzyjnego lokalnej grupy działania w okresie programowania 2023-2027. W Radzie, której skład wybierany jest przez WZC żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji oraz w skład której z każdej gminy wchodzi przedstawiciele lokalnych grup interesów społeczno-gospodarczych reprezentujących interesy sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego (co najmniej po 1 przedstawicielu odnośnej grupy interesu z każdej gminy). Rada liczy 15 członków. Zgodnie z przyjętym w LSR podziałem na sektory w ramach zachowania zasady partnerstwa trójsektorowego obejmują członków reprezentujących sektor publiczny, gospodarczy i społeczny. W Radzie większość członków stanowią kobiety. W skład Rady wchodzi przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców, przy czym na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne – określone zgodnie z

przepisami krajowymi – ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49 % prawa głosu. Zapewnienie braku dominacji pojedynczej grupy interesu analizowane jest w kontekście celów LSR, przedsięwzięć i grup docelowych oraz uwzględnia w szczególności powiązania branżowe. Przewodniczący weryfikuje, czy zachodzić będzie sytuacja, że co najmniej 50 % głosów w decyzjach dotyczących wyboru pochodzi od partnerów niebędących instytucjami publicznymi. W statucie przyjęta jest kadencyjność organów stowarzyszenia.

Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

W Regulaminie Rady przewidziano prowadzenie rejestru interesów członków organu decyzyjnego. Funkcje członków organu decyzyjnego pełnione będą osobiście. Mając na uwadze konieczność zapewnienia wysokiego poziomu merytorycznego działań LGD, opracowano program szkoleń dla członków organu decyzyjnego w zakresie oceny wniosków w celu podniesienia ich wiedzy i kompetencji. Procedury wyboru i oceny operacji stanowią oddzielny dokument od Regulaminu Rady. Przyjęte procedury wyboru operacji zakładają, w szczególności: wybór operacji przez Radę, której skład odpowiada wymogom trójsektorowości, utrzymanie zasady paritetów przy wyborze operacji dotyczących sektora publicznego i pojedynczych grup interesu, w tym celu wprowadzono rejestr interesu członków organu decyzyjnego, zapewnienie, że wyniki oceny i wyboru operacji przez Radę będą podawane do publicznej wiadomości po zakończeniu pracy Rady, zastosowaniu mechanizmu gwarantującego wyłączenie członków Rady z oceny operacji. W przypadku konfliktu interesu lub powiązań z wnioskodawcą wyłączenie następuje na wniosek członka Rady a w uzasadnionym przypadku na wniosek Przewodniczącego Rady. Procedura uwzględnia umożliwienie wnioskodawcom składanie protestów od decyzji Rady zgodnie z właściwymi przepisami i Wytycznymi, wprowadzeniu przez Radę zasady kwotowego wsparcia poszczególnych operacji poszczególnych operacji. W procedurze określono wzory dokumentów służących do oceny operacji tj. karta oceny zgodności z programem w ramach którego wybierana jest operacja, karta oceny operacji pod względem spełniania kryteriów wyboru, wzór rejestru interesu, wzór protestu. Procedury wyboru operacji określają, poza tym sposób i zasady postępowania Rady na wszystkich etapach oceny zgodności operacji z LSR i PS WPR 2023-2027 oraz ustalania list operacji wybranych, w tym rozstrzygnięcia o miejscu na liście, gdy kilka operacji otrzymało jednakową liczbę punktów. Przyjęte kryteria wyboru operacji promują w szczególności komplementarność i innowacyjność operacji. Wszystkie kryteria zostały szczegółowo opisane, a na użytek niektórych z nich sformułowane zostały definicje kluczowych pojęć, np. innowacyjności lub grupy defaworyzowanej. LGD posiada oddzielny dokument regulujący zasady zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji. Zmiany będą dokonywane na podstawie wniosków członków składanych do biura LGD, a także na podstawie wyników ewaluacji LSR dokonywanych zgodnie z przyjętym planem ewaluacji.

Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD

Podstawowym dokumentem regulującym funkcjonowanie LGD jest Statut Stowarzyszenia. LGD działa na podstawie przepisów ustawy Prawo stowarzyszeń i ustawy o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności oraz przepisów unijnych na okres 2023-2027. Nadzór nad Stowarzyszeniem sprawuje Marszałek Województwa Mazowieckiego. Mając na uwadze realizowane zadania jako LGD z okresu programowania 2014-2020 aktualnymi przepisami regulującymi funkcjonowanie LGD dla zobowiązań wynikających z tego okresu programowania są ustawa o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, rozporządzenie (UE) 1303/2013, rozporządzenie (UE) 1305/2013, rozporządzenie (UE) 2020/2220 oraz rozporządzenie (UE) 2021/2115. Do dokumentów wewnętrznych regulujących funkcjonowanie LGD poza statutem należy zaliczyć regulaminy Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej oraz Regulamin Biura LGD. Poniżej zaprezentowano syntetyczną informację o sposobie uchwalania i aktualizacji wewnętrznych dokumentów LGD.

Tabela 1. Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które są w nich zawarte

Lp.	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie	Sposób uchwalania i aktualizacji
1.	Statut LGD	<p>Statut LGD potwierdza inkluzyjny charakter działalności stowarzyszenia tj. przewiduje otwartość stowarzyszenia na nowych członków oraz kadencyjność organów stowarzyszenia. Zakres uregulowań zgodnie z ustawą Prawo o stowarzyszeniach wskazując nazwę organizacji, siedzibę i teren działania, cele i sposoby ich realizacji, informacje o członkach stowarzyszenia (m.in. sposób nabycia, przyczyny utraty członkostwa, prawa i obowiązki członka), informacje o władzach (m.in. rodzaje, sposób ich wyboru, kompetencje, tryb pracy), informacja o wynagradzaniu członków zarządu za czynności wykonywane w związku z pełnioną funkcją, sposób podejmowania decyzji, czyli warunki ważności uchwał, źródła majątku, czyli informacje o tym, skąd stowarzyszenie ma pieniądze na działalność (sposób uzyskiwania środków i płacenia składek członkowskich), sposób reprezentowania stowarzyszenia, w szczególności zaciągania zobowiązań majątkowych, zasady wprowadzania zmian w statucie, sposób rozwiązania się stowarzyszenia. Statut LGD potwierdza inkluzyjny charakter działalności stowarzyszenia tj. przewiduje otwartość stowarzyszenia na nowych członków (brak ograniczeń dla podmiotów chcących zostać nowymi członkami stowarzyszenia) oraz kadencyjność członków w organach stowarzyszenia. Statut zwiiera również informacje, z których wynika, iż relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji, co potwierdzają treści odnoszące się do sposobu funkcjonowania partnerstwa, co najmniej w odniesieniu do: częstego korzystania z możliwości kolegiąlnego podejmowania decyzji.</p>	<p>Dokument uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków</p>
2.	Procedury oceny i wyboru operacji	<p>Dokument reguluje zasady prowadzenia oceny i wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju zgodnie z właściwymi przepisami regulującymi funkcjonowanie organu decyzyjnego lokalnej grupy działania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. Dokument określa również zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego (sposób informowania członków organu o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach; zasady powoływania i odwoływania członków; zasady dotyczące zachowania bezstronności i unikania konfliktu interesu wraz z obowiązkiem zapisywania w protokołach z posiedzeń organu decyzyjnego zawierających informacje o wyłączeniach z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem, których wniosków wyłączenie dotyczy; zasady w zakresie określania kworum i systemu głosowania; regulacje zapewniające zachowanie parytetu w poszczególnych głosowaniach organu decyzyjnego, gwarantującego, że zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego; zasady wynagradzania członków</p>	<p>Dokumenty uchwalane i zmieniane przez Walne Zebranie Członków</p>

		organu decyzyjnego; opis sposobu udostępniania procedur do wiadomości publicznej, podział zadań i zakres odpowiedzialności poszczególnych organów LGD w procesie oceny z uwzględnieniem przepisów prawa.	
3.	Regulamin Rady LGD	Opis organizacji naborów wniosków przy uwzględnieniu minimalnych wymogów określonych przepisami prawa (np. czas trwania naboru, tryb ogłaszania, termin rozpoczęcia naboru, miejsce składania wniosków); opis sposobu oceny zgodności operacji z LSR i wyboru operacji do finansowania, w tym postępowania w przypadku, gdy kilka operacji otrzymało jednakową liczbę punktów, a limit dostępnych środków nie pozwala na finansowanie wszystkich operacji; regulacje zapewniające stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru; zasady ustalania kwoty wsparcia dla danej operacji z uwzględnieniem przepisów prawa dla poszczególnych programów, z których planowane jest finansowanie LSR; opis sposobu informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu (w tym warunki i sposób wniesienia protestu, termin na jego wniesienie zgodnie z art. 22 ustawy o rozwoju lokalnych kierowanym przez społeczność; zasady rozpatrywania protestu; wzory dokumentów np. karta oceny zgodności z Programem, karta oceny operacji pod względem spełniania kryteriów wyboru. Regulamin Rady określa również zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych.	Dokument uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków.
4.	Regulamin Pracy Zarządu LGD	Dokument reguluje w szczególności: zasady funkcjonowania, zakres i podział zadań pomiędzy członków Zarządu.	Dokument uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków.
5.	Regulamin Pracy Biura LGD	Dokument reguluje w szczególności, zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, podział zadań pracowników biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych, opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa oraz animacji. Wyznaczono zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy, a także przewidziano metody ich pomiaru, procedury wyboru pracowników, opis stanowisk z podziałem obowiązków, zasady wynagradzania pracowników. W Regulaminie Biura opisano metodę oceny efektywności świadczonego doradztwa i animacji. Wyznaczono zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy i przewidziano metody ich pomiaru.	Dokument uchwalany i zmieniany przez Zarząd.

Źródło: opracowanie własne

Struktura organizacyjna biura LGD zapewnia, że stowarzyszenie zatrudnia pracowników posiadających odpowiednie kwalifikacje i kompetencje do zarządzania powierzonymi funduszami pomocowymi. W strukturze biura funkcjonować będą, co najmniej trzy stanowiska pracy. Zadaniem pracowników biura jest obecnie i bieżące w perspektywie 2023-2027 wdrożenie LSR, zarządzanie powierzonymi środkami pomocowymi, prowadzenie

doradztwa dla wnioskodawców i beneficjentów środków pomocowych, prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych oraz animacyjnych; prowadzenie bieżącego monitoringu i ewaluacji wewnętrznej rezultatów LSR. Prowadzenie spraw finansowo-księgowych, usług prawnych, usług informatycznych oraz innych usług specjalistycznych może być zlecona osobom lub specjalistycznym firmom – posiadającym stosowne uprawnienia w tym zakresie. Każdy z pracowników biura LGD legitymuje się, co najmniej wykształceniem średnim, doświadczeniem w realizacji PROW 2014-2020 i znajomością tematyki Leader w PS WPR 2023-2027 oraz znajomością aktualnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych obszaru LSR. LGD stosuje przyjazne dla odbiorcy form komunikacji. Stosowane są również zachęty do zgłaszania nowych pomysłów lub inicjatyw dot. funkcjonowania LGD i wdrażania LSR. Na stronie internetowej LGD funkcjonować będzie formularz ankietowy, który umożliwi społeczności lokalnej przekazanie opinii na temat funkcjonowania LGD oraz wielu aspektów szeroko rozumianej jakości życia na obszarze LSR. Strona internetowa LGD zawierać będzie informacje kontaktowe do osób odpowiedzialnych za przyjmowanie pomysłów i inicjatyw. Mając na uwadze konieczność zapewnienia wysokiego poziomu merytorycznego działań LGD przyjęty zostanie Plan szkoleń dla pracowników biura LGD i członków organu decyzyjnego. Celem szkoleń będzie stałe podnoszenie poziomu wiedzy i kwalifikacji członków organu decyzyjnego i pracowników biura LGD, które prowadzi się do poprawy i doskonaleniu umiejętności koniecznych do wykonywania powierzonych zadań.

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

Obszar LSR Bądźmy Razem tworzy dziesięć sąsiadujących ze sobą gmin województwa mazowieckiego, powiatu węgrowskiego: tj. gminy Łochów, Stoczek, Korytnica, Liw, Miedzna, Wierzbno, Grębków, Sadowne, miasto Węgrów oraz jedna z powiatu sokołowskiego, gmina Bielany. Według danych GUS na koniec 2020 r. obszar LSR zamieszkiwany jest przez 66 908 mieszkańców. Potencjałem obszaru LSR jest korzystne położenie geograficzne i komunikacyjne, bliskość aglomeracji warszawskiej. Bliskość centralnych instytucji publicznych, bliskość środowiska wielkomiejskiego Warszawy jest atutem, ponieważ powiat węgrowski może stanowić zaplecze rekreacyjno-wypoczynkowe dla mieszkańców aglomeracji warszawskiej.

Mapa 1. Obszar LSR LGD Bądźmy razem

Źródło: Opracowanie graficzne: Tomasz Kowalczyk

Tabela 2. Obszar LSR prezentujący liczbę ludności i gęstość zaludnienia, wg. danych na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Powiat	Liczba ludności	Powierzchnia (km ²)	Gęstość zaludnienia (os/km ²)
1.	Węgrów	węgrowski	12 007	36	338
2.	Grębków	węgrowski	4 309	131	33
3.	Korytnica	węgrowski	5 705	180	32
4.	Liw	węgrowski	7 266	169	43
5.	Łochów	węgrowski	17 539	196	89
6.	Miedzna	węgrowski	3 701	116	32
7.	Stoczek	węgrowski	4 662	145	32
8.	Wierzbno	węgrowski	2 549	103	25
9.	Sadowe	węgrowski	5 605	145	39
10.	Bielany	sokołowski	3 565	110	32
	Razem / średnia		66 908	1331	69,8

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Obszar LSR jest odpowiedni dla lokalnej strategii z uwagi na natężenie wspólnych dla całego obszaru problemów społecznych, związanych z rozwojem przedsiębiorczości i problemów środowiskowo- przestrzennych. Cechą charakterystyczną obszaru - w zakresie problemów społecznych - jest występowanie ubóstwa lub wykluczenia społecznego. Z kolei – w obszarze przedsiębiorczości, cechą charakterystyczną LSR jest mała atrakcyjność osiedleńcza obszaru, niski poziom przedsiębiorczości i ograniczona innowacyjność przedsiębiorców. Tymczasem głównym problemem obszaru LSR w zakresie uwarunkowań przestrzennych i funkcjonalnych jest nieadekwatna do posiadanych walorów naturalnych i kulturowych atrakcyjność kulturowa i rekreacyjna obszaru. Zaprezentowane syntetycznie cechy i czynniki czynią obszar LSR społecznie, gospodarczo lub środowiskowo spójnym.

Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR

W niniejszym rozdziale opisano przebiegu przeprowadzenia konsultacji LSR ze społecznością lokalną, wskazano wykorzystanie adekwatnych do potrzeb partycypacyjnych metod konsultacji na każdym kluczowym etapie prac nad opracowaniem LSR; zaprezentowano analizę przyjęcia bądź odrzucenia wniosków z konsultacji, finalnie wskazując wykorzystanie danych z konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze objętym LSR do jej opracowania.

Zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie przygotowania LSR

Konsultacje projektu LSR prowadzone były zgodnie z Planem włączenia społeczności lokalnej z opracowanie LSR. Angażując społeczność lokalną na etapie przygotowania LSR korzystano również z dobrych praktyk innych krajów członkowskich². Pomimo tego, że na obszarze LSR nie stwierdzono żadnych ograniczeń w przekazie za pośrednictwem internetu, w tym mediów społecznościowych, komunikaty odnoszące się do konsultacji społecznych formułowane były również w sposób papierowy w formie ogłoszeń drukowanych zamieszczanych na tablicach ogłoszeń w gminach członkowskich LGD. Materiały prezentowane mieszkańcom podczas konsultacji bazowały na przeprowadzonej analizie desk research danych GUS, analizie dokumentów strategicznych gmin członkowskich i wniosków z badań ewaluacyjnych (badanie ex-post LSR) oraz wniosków z warsztatu refleksyjnego LSR, który miał miejsce w lutym 2023 r. Na tej podstawie możliwe było rozpoczęcie dyskusji o możliwych kierunkach działań LGD w okresie 2023-2027. LGD z całą uwagą zbierało propozycje, sugestie co do kształtu i założeń przyszłej Lokalnej Strategii Rozwoju. Uwzględniane były od samego początku prac planistycznych a wyniki badań, ankiet, spotkań, sondaży są opisane poniżej.

W celu pozyskania informacji LGD koncentrowało się na metodach najbardziej adekwatnych do indywidualnych potrzeb partycypacyjnych. Proces partycypacji został podzielony na trzy zasadnicze fazy: etap informacyjny, etap konsultacyjny oraz etap weryfikacyjny i podsumowanie: w ostatnim etapie następuje weryfikacja zgromadzonych opinii, analiza dostarczonych informacji i sformułowanie wniosków. Podział na trzy etapy partycypacji ma na celu zapewnienie transparentności i wyróżnienie znaczenia opinii społeczności lokalnej w procesie tworzenia LSR, co w

rezultacie prowadzi do większego zaangażowania mieszkańców i poczucia współodpowiedzialności za lokalny rozwój lokalny. W procesie opracowania LSR stosowano różnorodne i adekwatne do potencjału obszaru LSR partycypacyjne metody konsultacji, m.in.: spotkania publiczne – otwarte – prowadzone przez pracowników biura, badania kwestionariuszowe on-line – z wykorzystaniem strony internetowej, biura

Pomóż nam opracować nową
Lokalną Strategię Rozwoju na lata 2023-2027

Przyjdź do biura LGD lub pobierz ze strony
www.kartę.pomysłu

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – Europa inwestująca w obszary wiejskie. Operacja jest współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

LGD, jako punktu informacyjno-konsultacyjnego oraz burzy mózgów, world caffè, ankiet oraz licznych spotkań z różnymi grupami partnerów społeczno-gospodarczych. Przez cały okres diagnostyczny i formułowania celów LSR zbierano propozycje przedsięwzięć do realizacji w ramach LSR (za pomocą fiszki projektowej) składanej do biura LGD.

W maju 2022 r. przeprowadzono cykl spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami w gminach członkowskich LGD. W trakcie spotkań poproszono uczestników o wypełnienie dwóch mini ankiet. Łącznie odpowiedzi na pytania mini ankiet udzieliło 90 uczestników. Uczestnicy spotkań oczekiwali zmian w najbliższych latach dotyczących głównie

² Zob. Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Tworzenie strategii. Jak stworzyć partycypacyjną strategię rozwoju lokalnego? Opis procesu udziale osób w rozwoju strategii, do pobrania na stronie [leader-tool-kit](https://www.leader-tool-kit.eu/)

zapewnienia rozwoju ogólnodostępnej infrastruktury publicznej dla mieszkańców. Mieszkańcy wskazali również, że środki z LSR powinny zostać przeznaczone na aktywizację lokalnych społeczności. Celem zaangażowania wszystkich grup mieszkańców zaproszenia na spotkania konsultacyjne zamieszczano również w wersji drukowanych plakatów informacyjnych na tablicach ogłoszeniowych w sołectwach, jak również w mediach społecznościowych prowadzonych przez LGD i na stronie internetowej.

W czerwcu 2022 r. odbyło się 3-dniowe szkolenie wyjazdowe członków LGD. Celem szkolenia były prace nad LSR – podczas których określono mocne, słabe strony obszaru, szanse i zagrożenia (analiza SWOT) oraz praca nad drzewem problemów obszaru LSR. W szkoleniu udział wzięło 29 osób. W dalszym procesie budowy LSR podczas spotkań konsultacyjnych odbyła się krytyczna ocena zidentyfikowanych czynników oraz ich weryfikacja, a w kolejnym kroku, w trakcie warsztatów diagnostyczno-strategicznych nastąpiło doprecyzowanie zapisów w diagramie SWOT i wyprowadzenie wniosków, które zawierają opis problemów sporządzony zgodnie z podejściem Leader.

Na przełomie sierpnia i września 2022 r. odbyły się kolejne spotkania konsultacyjne we wszystkich gminach z obszaru LSR. Omówiono z uczestnikami czym jest diagnoza lokalnego potencjału, a następnie proszono uczestników o wypełnienie mini ankiety, w której zapytano mieszkańców – jakim potencjałem dysponują miejscowości w których mieszkają: jakie mają potrzeby, jakich zmian oczekują i jakie są ich oczekiwania wobec przyszłej LSR. Zwrócono uwagę na to, że potencjałem obszaru LSR są zasoby ludzkie i lokalne NGO's. Uczestnikami spotkań byli mieszkańcy, przedsiębiorcy, przedstawiciele lokalnych NGO's, radni, softysi. W tym samym czasie trwało badanie sondażowe CAWI wśród mieszkańców obszaru LSR, w którym uczestniczyło 67 osób. W wyniku tego badania ustalono, że ocena wpływu realizowanej LSR na kapitał społeczny jest raczej dobra. Natomiast ocena wpływu realizacji LSR na rozwój przedsiębiorczości w gminie (mieście) nie jest wysoka. Niemal wszyscy respondenci uznali, że w nowej LSR wskazane jest wspieranie przedsiębiorczości. Przedstawiciele JST uczestniczący w spotkaniach konsultacyjnych wskazywali na niewystarczający rozwój małej ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej. Wskazywać to powinno na potrzebę kontynuacji wsparcia projektów inwestycyjnych na rzecz budowy i rozbudowy małej infrastruktury rekreacyjnej, turystycznej, kulturowej i sportowej.

Kolejnym narzędziem konsultacyjnym na etapie programowania LSR było badanie CAWI z członkami stowarzyszenia dotyczące celów i potencjałów LSR. W badaniu kwestionariuszowym realizowanym w okresie marzec-kwiecień 2023 r. udział wzięło 16 członków LGD. Najważniejszym potencjałem LSR wskazanym w tej metodzie była systematycznie wzrastająca liczba pracujących, zmniejszający się zasięg bezrobocia oraz Korzystne położenie geograficzne i komunikacyjne, bliskość aglomeracji warszawskiej. Na tej podstawie sformułowano główny cel strategiczny odnoszący się do wspierania przedsiębiorczości, z kolej w ramach słabych stron wskazano depopulacja, połączona ze starzeniem się mieszkańców obszaru LSR określając, jako szansę rozwojową obszaru LSR Położenie na OF Doliny Liwca i możliwość korzystania środków w ramach instrumentów terytorialnych FEM perspektywie 2021-2027- z tego powodu wskazano, jako dodatkowe źródło finansowania środki regionalne EFRR i EFS+ w ramach programu Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 (FEM). Dalszy wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym zidentyfikowany, jako główne zagrożenie, co zostało uwzględnione liście osób które powinny być traktowane specjalnie w ramach wsparcia LSR.

Podsumowując, na etapie programowania zastosowano adekwatne narzędzia dotarcia do mieszkańców obszaru LSR. Wszystkie wnioski z konsultacji społecznych zostały uwzględnione w tworzonej LSR, gdzie sformułowano finalnie dwa cele strategiczne odnoszące się do wszystkich zidentyfikowanych obszarów problemowych, które może oddziaływać LGD.

Zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie wdrażania LSR

LGD planuje utrzymać zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie wdrażania LSR. Odpowiednie przygotowanie narzędzi konsultacyjnych (ankiet, fiszek) uwzględniających ww. zagadnienia oraz omawianie tych zagadnień na spotkaniach w ramach przeprowadzanych konsultacji społecznych, będzie umożliwiało zebranie propozycji planowanych przedsięwzięć, które możliwe będą do finansowania w ramach LSR. Planuje się, aby na stronie internetowej LGD zamieścić formularz konsultacji, dzięki któremu każdy członek stowarzyszenia będzie mógł zgłaszać swoje propozycje dotyczące realizacji LSR. Regularnie publikowane będą treści szczególnie interesujące dla tej grupy mieszkańców tj. zdjęcia lub krótkie wpisy mogą być publikowane na platformach społecznościowych, aby utrzymać młodzież zainteresowaną i zaangażowaną.

Formułując komunikaty kierowane do społeczności lokalnej LGD zwracać będzie szczególną uwagę na stosowanie zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia (WE) 2021/1060³. Narzędziem zastosowanym w celu utrzymania wysokiego poziomu uczestnictwa przez wszystkie możliwe zainteresowane strony, będzie efektywna komunikacja, odpowiadać na zapytania, informowanie i angażowanie w proces za pomocą komunikacji elektronicznej i telefonicznej oraz funpage LGD w mediach społecznościowych (facebook). Z kolei – narzędziem skierowanym do seniorów i osób zaliczonych do grup o niekorzystnej sytuacji, które mogą mieć ograniczony dostęp do Internetu będą „tradycyjne” plakaty lub ogłoszenia zamieszczane na tablicach informacyjnych przy sołectwach. LGD planuje również organizowanie konsultacji i spotkań z seniorami, aby poznać ich potrzeby i oczekiwania w zakresie włączenia cyfrowego i społecznego. W ten sposób lokalna grupa działania będzie miała lepsze zrozumienie sytuacji seniorów i będzie mogła opracować odpowiednie programy i działania pomocowe również tej grupy społecznej.

W ramach partycypacyjnej oceny wdrożenia LSR planuje się także zaangażowanie lokalnej społeczności do udziału w corocznych warsztatach refleksyjnych podsumowujących realizację LSR. Realizowane będą okresowe badania ankietowe skierowanych do mieszkańców CAWI dot. oceny jakości życia na obszarze LSR, oceny działania LGD i propozycji usprawnienia działania stowarzyszenia. W celu zwiększenia zainteresowania, a docelowo realizacją projektów partnerskich planuje się utrzymanie roboczych kontaktów z partnerskimi LGD i udział w projektach dedykowanych LGD realizowanych w ramach KSOW.

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR

Poniższa analiza potrzeb i potencjału obszaru LSR obejmuje charakterystykę obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR, która bazuje na analizie i ocenie desk research pochodzących ze statystyki GUS oraz raportów zawierających dane społeczno – gospodarcze dotyczące obszaru LSR i województwa mazowieckiego. Przedstawione poniżej informacje uwzględniają wyniki badań społecznych i konsultacji z mieszkańcami obszaru LSR (ankiet, warsztatów, spotkań informacyjnych). Analiza dokonana została w zakresie uwarunkowań społecznych, gospodarczych, środowiskowo-kulturowych oraz przestrzenno-funkcjonalnych.

³ Stosowana będzie prosta i zrozumiała forma językowa; unikanie skomplikowanych terminów, sformułowań. Tekst komunikatów będzie pisany w sposób przystępny, z użyciem prostych wyrażeń i zrozumiałego słownictwa; zapewniono zostanie przejrzysta struktura dokumentów poddawanych konsultacjom - LGD podejmie starania aby dokumenty były podzielony na sekcje, nagłówki i punkty, co ułatwi odbiorcy nawigację i zlokalizowanie potrzebnych informacji, numerowanie punktów i zastosowanie spisów treści również ułatwia odnalezienie konkretnych zagadnień; jeżeli dokument wykorzystywać będzie skróty tekst zawierać będzie objaśnienia na początku lub w stopce publikacji. Zapewni to jasność i zrozumienie dla odbiorcy; stosowana będzie odpowiednia wielkość czcionki i czcionki tzw. bez szeryfowe, zapewniony zostanie odpowiedni odstęp między liniami i odpowiednich marginesów ułatwi czytanie tekstu stosownie do Wytycznych dotyczących realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027, Załącznik nr 2. Standardy dostępności dla polityki spójności 2021-2027.

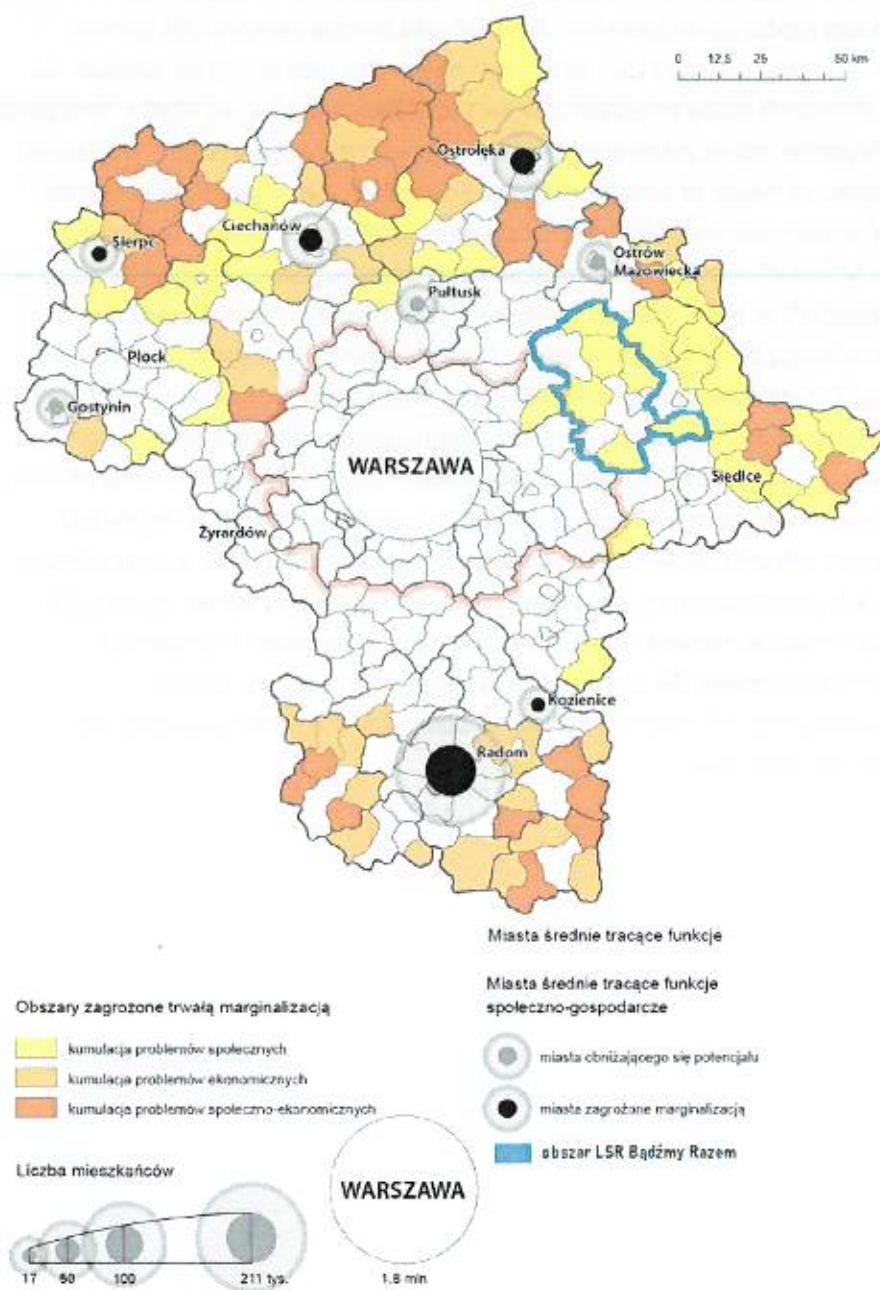
Uwarunkowania społeczne

Analiza obszaru zagospodarowanie przestrzennego i układ osadniczego wskazuje, że obszar LSR należy do słabo zurbanizowanych, cechuje się również niską gęstością zaludnienia. Gęstość zaludnienia obszaru LSR wynosi średnio 69 os./km², podobnie jak w powiecie węgrowskim (52) natomiast blisko trzy razy mniej niż wartość dla woj. mazowieckiego (155) i kraju (122). Wskaźnik liczby mieszkańców na 1 km² zmniejsza się od 2010 r. Wskaźnik jest znacznie wyższy na terenie miasta Węgrów, gdzie przekracza średnią województwa i powiatu, w większości jednak teren LSR stanowią obszary wiejskie, co niesie za sobą negatywne konsekwencje szczególnie w zakresie niedoboru infrastruktury odnoszącej się do potrzeb mieszkańców, szczególnie w obszarze kultury i rekreacji. Zgodnie z delimitacją zaproponowaną w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) zidentyfikowano w kraju obszary zagrożone trwałą marginalizacją⁴, w tym 7 z 8 gmin z obszaru LSR. Ujęcie gmin z obszaru LSR w wykazie gmin zagrożonych trwałą marginalizacją podyktowane było opóźnieniami urbanizacyjnymi tego terenu. Na tym obszarze szczególnie doskwierająca mieszkańcom jest również słaba dostępność komunikacyjna. Czynniki te w dużej mierze odpowiedzialne za procesy m.in. depopulacji, drenażu migracyjnego itp. co stanowi aktualny problem obszaru LSR. Z kolei - w Strategii rozwoju województwa mazowieckiego 2030+ zidentyfikowano Obszary Strategicznej Interwencji (OSI), na podstawie definicji określonej w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju – jako obszary o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania, potencjałów rozwojowych, do których jest kierowana interwencja publiczna⁵. Obszary strategicznej interwencji kluczowe dla obszaru LSR wpisują się w obszary dla OSI problemowego Siedleckiego obszaru strategicznej interwencji i należą do obszarów charakteryzujących się kumulacją problemów społecznych (patrz poniższa mapa).

⁴ Teren ten obejmuje łącznie 728 gmin o powierzchni 104,8 tys. km², który zamieszkuje 6,1 mln mieszkańców.

⁵ W związku z powyższym, w województwie mazowieckim na poziomie regionalnym zostały wyznaczone dwa typy OSI: ù problemowe – podregiony NUTS 3: o w regionie Mazowieckim regionalnym: ciechanowski, ostrołęcki, płocki, radomski, siedlecki, żyrardowski, o w regionie Warszawskim stołecznym: warszawski zachodni, warszawski wschodni i miasto Warszawa, ü bieguny wzrostu – miejskie obszary funkcjonalne: o miejski obszar funkcjonalny Warszawy (region Warszawski stołeczny) jako istniejący biegun wzrostu, o miejskie obszary funkcjonalne miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz Płocka, Siedlec i Żyrardowa jako potencjalnych biegunów wzrostu.

Mapa 2. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją i miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze w Województwie Mazowieckim z uwzględnieniem obszaru LSR Bądźmy Razem

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+, Warszawa 2022 oraz opracowanie własne

Analizując dynamikę depopulacji na obszarze LSR możemy wyraźnie zauważyć, że każda z gmin (oprócz Gminy Łochów) ma problem z wyludnianiem. Niekorzystne wskaźniki liczby ludności w tych gminach dodatkowo obciążone są rosnącą dynamiką pogłębiania się niekorzystnych zmian demograficznych. Z drugiej strony – należy wskazać na pozytywne zmiany i rozwój makroregionu i zmniejszenie bezrobocia z 9,4% w 2010 r. do 5,2% w 2021 r. oraz znaczna poprawa warunków życia mieszkańców. Tendencja wzrostowa w ostatnich latach uległa powolnemu wyhamowaniu, a od 2013 r. obserwowany jest systematyczny spadek odsetka osób w wieku produkcyjnym. Największa dynamika przyrostu osób w wieku poprodukcyjnym (seniorów) notuje się w Węgrowie. Problemem może być również zapewnienie odpowiedniej opieki osobom starszym, których będzie przybywało. Mogą wystąpić niekorzystne zmiany w gospodarce obszaru LSR. Udział liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na

obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi 44,29%⁶. Prognoza GUS wskazuje, że w do roku 2030 wzrośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Najbardziej „krytycznie” (wskaźnik wzrostu powyżej 25%) ten problem dotknie gminę Miedzna. W pozostałych gminach GUS szacuje równie wysoki wskaźnik wzrostu w granicach 20-25%. Najgorsza sytuacja pod względem demograficznym odnotowana jest w Gminie Bielany (77,42%). Problem ten został dostrzeżony w Strategii Rozwoju Gminy Bielany na lata 2019-2024⁷, gdzie wskazano na potrzebę pozytywnego oddziaływania na te wyzwania środkami pomocowymi. We wszystkich gminach obszaru LSR odsetek ludności w wielu przedprodukcyjnym jest niższy niż w skali kraju (21,9%). Szczególnie niepokojącym zjawiskiem jest też fakt, że w żadnej z gmin członkowskich LGD w ostatnich latach nie odnotowano dodatniego przyrostu naturalnego. Powyżej omówione wskaźniki świadczą o szybkim starzeniu się społeczeństwa, dlatego w przyszłych latach trzeba spodziewać się wzrostu liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Stawia to obszar LGD w niekorzystnym położeniu w aspekcie rozwoju zasobów pracy. W tym kontekście ważne będzie realizowanie działań skierowanych szczególnie do seniorów i rozwinięte dotychczasowej oferty Klubów Seniora i Uniwersytetu Trzeciego Wieku (UTW) działających na obszarze LSR⁸.

Tabela 3. Ludność według ekonomicznych grup wieku na obszarze LSR, wg. danych na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym	Ludność w wieku produkcyjnym	Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym	Ludność w wieku nieprodukcyjnym	Udział liczby osób w wieku nieprodukcyjnym w liczbie mieszkańców
1.	Węgrów	12 007	2 238	6 939	2 830	5 068	42,21%
2.	Grębków	4 309	882	2 415	1 012	1 894	43,95%
3.	Korytnica	5 705	1 097	3 258	1 350	2 447	42,89%
4.	Liw	7 266	1 417	4 253	1 596	3 013	41,47%
5.	Łochów	17 539	3 604	10 256	3 679	7 283	41,52%
6.	Miedzna	3701	677	2 080	944	1 621	43,80%
7.	Stoczek	4 662	901	2 656	1 105	2 006	43,03%
8.	Wierzbno	2 549	469	1 405	675	1 144	44,88%
9.	Sadowne	5 605	1 085	3 207	1 313	2 398	42,78%
10.	Bielany	3 565	731	2 029	2 029	2 760	77,42%
	Razem/średnia	66 908	13 101	38 498	16 533	29 634	44,29%

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Wpływ na stabilność demograficzną obszaru mają również migracje, które kreują nie tylko wielkość populacji na danym obszarze, ale również wpływają na jej strukturę wiekową i mają kluczowe znaczenie dla kształtowania wspomnianej już tzw. prostej zastępowalności pokoleń⁹. W 2020 r. saldo migracji na obszarze LSR (ogółem zameldowania - wymeldowania) wynosiło -15, najwyższa wartość wskaźnika odnotowana została w gminie Grębków (-20), podczas gdy pozytywny wynik odnotowano jedynie w większych ośrodkach tj. mieście Węgrów (7). Systematycznie spada liczba osób w wieku produkcyjnym (np. w Węgrowie na przestrzeni 10 lat spadła o ponad 9%). Utratę osób w wieku produkcyjnym odnotowywana jest również w gminach: Łochów i Miedzna.

Z uwagi na fakt, iż jednym z czynników determinujących zmianę miejsca zamieszkania jest czynnik ekonomiczny, niski wskaźnik migracji świadczy o niskiej atrakcyjności obszaru LGD dla pozostania w nim młodych osób. Trend malejący, który występuje na obszarze objętym LSR, jest odwrotny do sytuacji występującej w woj. mazowieckim i Polsce, gdzie wskaźnik migracji na przestrzeni omawianych lat zwiększył się. Mimo tego trendu nadal jest on

⁶ Jako nieprodukcyjny przyjmuje się wiek 0-17 lat (wiek przedprodukcyjny) oraz 60 lat i więcej dla kobiet i 65 lat i więcej dla mężczyzn (wiek poprodukcyjny); wiek produkcyjny to 18-59/64 lata (18-59 lat - dla kobiet i 18-64 lata - dla mężczyzn).

⁷ Zob. Strategia i Rozwoju Gminy Bielany na lata 2019-2024, uchwała nr XVI/67/2019 z dnia 16 września 2019 r.

⁸ Węgrowski UTW, Łochowski UTW, Węgrowski Klub Seniora "Miła przystań", Klub Seniora Grębków, Starowiejski Klub Seniora Jarnickie Stowarzyszenie Seniorów, Sadowieński Klub Seniora oraz Klub Seniora Stoczek "Pogodni"

⁹ Różnica między napływem (imigracja) a odpływem (emigracja) ludności z danego obszaru w określonym czasie.

bardzo wysoki w porównaniu bezwzględnym w stosunku do kraju i regionu. Problemem związanym z depopulacją będzie wspomniane wyżej zmniejszenie zasobów pracy, powodujące konieczność poszukiwania przez pracodawców nowych rozwiązań, takich jak zatrudnianie cudzoziemców, automatyzacja czy robotyzacja procesów produkcyjnych. Problemem może być też zapewnienie odpowiedniej opieki osobom starszym, których będzie przybywało. Mogą wystąpić niekorzystne zmiany w gospodarce obszaru LSR. Odływ migracyjny ogranicza potencjał rozwoju regionu, choćby dlatego, że migracje dotyczą w znacznej mierze ludzi młodych, a także lepiej wykształconych. Depopulacja spowoduje poważne konsekwencje dla rynku pracy. Szczególnie negatywna sytuacja jest notowana w Gminie Bielany. W latach 2002-2020 liczba mieszkańców obszaru LSR zmalała o 13,2%.

Tabela 4. Migracje na obszarze LSR, wg. danych na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	zameldowania ogółem	wymeldowania ogółem	saldo migracji; ogółem (zameldowania - wymeldowania)
1.	Węgrów	12 007	76	69	7
2.	Grębków	4 309	24	44	-20
3.	Korytnica	5 705	29	76	-47
4.	Liw	7 266	58	75	-17
5.	Łochów	17 539	171	185	-14
6.	Miedzna	3 701	31	39	-8
7.	Stoczek	4 662	44	45	-1
8.	Wierzbno	2 549	20	37	-17
9.	Sadowne	5 605	47	50	-3
10.	Bielany	3 565	16	49	-33
	Razem/średnia	66 910	516	669	-15 (średnia)

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne porównując rok 2020 z rokiem 2013 spada wynosi na koniec 2020 r. 2079 osób¹⁰. Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi 5,4% i jest zróżnicowany w skali gmin członkowskich LGD. Niekorzystna sytuacja w tym obszarze występuje w Gminie Wierzbno (14,23%), w pozostałych gminach wskaźnik ten plasuje się na średnim poziomie w stosunku do całego obszaru LSR.

Tabela 5. Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR, wg. danych na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	liczba bezrobotnych	ludność z wieku produkcyjnym	Udział liczby bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym
1.	Węgrów	380	6 939	5,48%
2.	Grębków	85	2 415	3,52%
3.	Korytnica	144	3 258	4,42%
4.	Liw	197	4 253	4,63%
5.	Łochów	577	10 256	5,63%
6.	Miedzna	72	2 080	3,46%
7.	Stoczek	144	2 656	5,42%
8.	Wierzbno	200	1 405	14,23%
9.	Sadowne	201	3 207	6,27%
10.	Bielany	79	2 029	3,89%
	Razem/średnia	2 079	38 498	5,40%

¹⁰ Jest to sytuacja spowodowana korzystnym trendem w gospodarce, sytuacja ta jest jednak znacznie gorsza faktycznie na podstawie danych za 2022 rok z uwagi na wysoką inflację i kryzys gospodarczy spowodowany konsekwencjami pandemii COVID-19 i wojną w Ukrainie

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Na 1000 mieszkańców w powiecie węgrowskim pracuje 148 osób. Jest to znacznie mniej od wartości dla województwa mazowieckiego oraz znacznie mniej od wartości dla Polski; 50,9% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a mężczyźni 49,1%. W 2020 roku rejestrowane bezrobocie w powiecie węgrowskim wynosiło 7,0% (7,9% wśród kobiet i 6,3% wśród mężczyzn). Jest to znacznie więcej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla województwa mazowieckiego oraz dla całej Polski. Liczba bezrobotnych z niepełnosprawnością spadała, lecz cały czas odgrywa duże znaczenie pośród ogólnej liczby bezrobotnych. Z danych PUP w Węgrowie wynika, że największy odsetek wśród osób bezrobotnych stanowią osoby z zamieszkujące teren wiejski bez kwalifikacji zawodowych (56%) i bez doświadczenia zawodowego (29%) z wykształceniem zasadniczym zawodowym, gimnazjalnym i niższym. Najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią również osoby młode, w przedziale wiekowym 25-34. Najczęściej bezrobocie dotyka młodzież o najniższych kwalifikacjach, bez żadnego przygotowania zawodowego i doświadczenia w pracy. Osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy stanowiły ogromną większość bezrobotnych (84%). Spośród tych osób 30% były to osoby do 30 roku życia, 24% osoby powyżej 50 roku życia, a jedynie 3% to osoby niepełnosprawne.

Potrzeby osób zaliczonych do grup w niekorzystnej sytuacji wynikają z prowadzonych badań własnych jak również konsultacji z mieszkańcami obszaru LSR. Na obszarze LGD występują duże dysproporcje między podażą na pracę a kwalifikacjami bezrobotnych. Wśród osób zarejestrowanych duży odsetek bezrobotnych stanowią osoby bez kwalifikacji, z niskim wykształceniem, z małą mobilnością. Niskie wykształcenie jest jedną z głównych przeszkód w skutecznej aktywizacji i rozwoju lokalnego rynku pracy. Wraz z rozwojem nowoczesnych dziedzin produkcyjnych i usługowych, wdrażania nowych technologii informacyjnych, wzrasta zapotrzebowanie na osoby o wysokich kwalifikacjach, specjalistów. Dlatego niska jakość i struktura wykształcenia, która nie odpowiada wymaganiom nowoczesnego rynku pracy, stając się główną przyczyną bezrobocia wśród określonej grupy osób. Przyczyną bezrobocia wśród młodych osób jest też niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku. Brak określonych kwalifikacji przy względnie wysokich kosztach szkoleń może zniechęcać pracodawców do zatrudnienia młodych osób. Nasilenie ww. zjawisk zauważa się na obszarach zdegradowanych do których można zaliczyć mieszkańców terenów dawnych PGR. Gospodarstwa te znajdowały się w gminach Grębków, Liw, Łochów, Sadowne, Węgrów i Korytnica.

Analiza danych w skali regionu pokazuje, że w ciągu dekady liczba osób otrzymujących pomoc ogółem zmniejszyła się o 1/3. Znacznie spadła liczba rodzin otrzymujących wsparcie z powodu bezradności opiekuńczo-wychowawczej, bezrobocia, ubóstwa (spadek objętych pomocą rodzin w ciągu dekady odpowiednio o 46, 42, 41%). O 42% spadła liczba osób otrzymujących wsparcie z powodu alkoholizmu, o 33% z powodu potrzeby ochrony macierzyństwa. W mniejszym stopniu zmniejszyła się liczba rodzin otrzymujących wsparcie z powodu niepełnosprawności, czy przemocy w rodzinie. Stabilna jest liczba osób otrzymujących wsparcie z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby (ok. 50 tys. osób). W 2020 r. stała się ona najczęstszym powodem przyznawania świadczeń pomocy społecznej. Linia trendu w zakresie korzystania z pomocy społecznej, szczególnie z powodu bezrobocia maleje. Jest to spowodowane zarówno liczbą rodzin korzystających z tej formy wsparcia jak i liczbą osób w rodzinach głównie dzięki programom rządowym (m.in. program 500+). Poza aktywnie działającymi w każdej z gmin członkowskich OPS (CUW) na terenie LSR funkcjonuje ŚDS w Miedźnie, jako ośrodek wsparcia typu B, tj. dla osób upośledzonych umysłowo powyżej 16 roku życia. Z kolei -WTZ dla 30 osób z niepełnosprawnością intelektualną z terenu powiatu funkcjonujący przez 5 dni w tygodniu oraz Samorządowy Dom Pomocy Społecznej w Starych Lipkach gmina Stoczek i Samorządowy Dom Pomocy Społecznej Pogodnej Starości w Ostrówku, gm. Łochów.

Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosił 7,9%; wartości te są wyższe niż w przypadku sąsiedniego powiatu wołomińskiego (3-5,25%). Liczba ta spadła, jednak wciąż pokazuje to zapotrzebowanie na

kolejne działania w obszarze polityki społecznej na obszarze LSR. Liczba ta jest również wyższa niż w woj. mazowieckim, gdzie z różnej formy pomocy i wsparcia w ośrodkach pomocy społecznej, miejskich ośrodkach pomocy społecznej lub powiatowych centrach pomocy rodzinie korzystało jedynie 5,54% wszystkich mieszkańców województwa. Analiza danych pokazuje, że najgorsza sytuacja w analizowanym obszarze notowana jest w Gminie Wierzbno, gdzie średnio, co dziesiąty mieszkaniec korzysta z pomocy społecznej (10,95%), najlepsza natomiast w mieście Węgrów (3,78%).

Tabela 6. Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej	Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR
1.	Węgrów	12 007	454	3,78%
2.	Grębków	4 309	229	5,31%
3.	Korytnica	5 705	513	8,99%
4.	Liw	7 266	355	4,89%
5.	Łochów	17 539	906	5,17%
6.	Miedzna	3 701	272	7,35%
7.	Stoczek	4 662	416	8,92%
8.	Wierzbno	2 549	279	10,95%
9.	Sadowne	5 605	473	8,44%
10.	Bielany	3 565	209	3,78%
	Razem/średnia	66 908	4106	7,09%

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

W badaniach kwestionariuszowych z mieszkańcami prowadzonymi w II połowie 2022 r. oceniono, że w zakresie potrzeb wspierania aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji, ważnymi obszarami wsparcia są instrumenty aktywnej integracji – wsparcie indywidualne: np. kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe, wsparcie doradcze. Szczególnie ważne wydaje się wsparcie aktywnej integracji mieszkańców i odbudowywania relacji międzyludzkich w społecznościach. Z kolei – w zakresie wspierania integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci za najważniejsze i aktualne problemy uznano potrzeby świetlice środowiskowe. Działania w tym obszarze mogą być wydatnym wsparciem aktualnych potrzeb w obszarze pomocy społecznej na obszarze LSR. Analiza wywiadów z członkami stowarzyszenia pokazuje, że problemem w sferze społecznej wydaje się skuteczne docieranie do osób potrzebujących pomocy i ich aktywizacji zawodowej. Rozwarstwienie społeczeństwa i struktury społecznej, wysoki poziom ubóstwa, zbyt mała pomoc specjalistyczna, trudności w dotarciu do rodzin mieszkających w małych miejscowościach i nieuczestniczących w życiu społecznym wydają się być aktualnymi problemami obszaru LSR. Czynnikiem zewnętrznym utrudniającym efektywność programów gminnych jest znaczny transfer świadczeń socjalnych kierowanych w ostatnich latach z programów rządowych, co ogranicza grupę mieszkańców zainteresowanych uczestnictwem w projektach społecznych, które mogą być przedmiotem dofinansowania ze środków EFS+ w kolejnej perspektywie 2023-2027¹¹. Pożądanym kierunkiem w tym obszarze będzie deinstytucjonalizacji i rozwój spersonalizowanych, zintegrowanych usług społecznych, w tym

¹¹ Zakres dostępnych środków dla LGD w ramach programu regionalnego woj. mazowieckiego FEM 2021-2027 obejmować będzie wsparcie dostępne w poszczególnych priorytetach FEM 2021-2027: Priorytet V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu, Priorytet VII – Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu, Priorytet VIII – Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu.

o charakterze środowiskowym, co będzie działaniem spójnym ze Strategią Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030¹².

Mimo spadku liczby osób, korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej, nadal istnieje duża grupa osób biernych zawodowo oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym. Konieczne jest zatem zapewnianie kompleksowego wsparcia w zakresie aktywizacji społeczno-zawodowej w celu zwiększenia szans na zatrudnienie. Wsparcie będzie realizowane m.in. poprzez instrumenty aktywnej integracji, tj. zawodowej, społecznej, edukacyjnej i zdrowotnej, a także poprzez działania o charakterze integrującym środowiska lokalne (np. uczestnictwo w kulturze, zwiększanie kompetencji w zakresie spędzania czasu wolnego jako działanie uzupełniające). Zdobywaniu umiejętności życiowych i społecznych, a także w podnoszeniu kwalifikacji i kompetencji zawodowych, służyć będą również usługi rehabilitacji społeczno-zawodowej prowadzone przez podmioty reintegracyjne, które są w ograniczonym stopniu dostępne na obszarze LSR¹³. Rekomendowanym działaniem pomocowym powinno być zatem wsparcie i rozwój systemu wsparcia realizowanego poprzez tworzenie nowych i rozszerzanie działalności istniejących Centrów Integracji Społecznej, Klubów Integracji Społecznej, Warsztatów Terapii Zajęciowej i Zakładów Aktywizacji Zawodowej.

Kolejnym obszarem analizy w ramach oceny uwarunkowań społecznych obszaru LSR była ocena stanu rozwoju kapitału społecznego. Kapitał społeczny definiowany jest jako potencjał społeczno-instytucjonalny¹⁴. Na obszarze LSR działa 66 Kół Gospodyń Wiejskich, 83 Ochotnicze Straże Pożarne, 143 instytucje zgłoszone w KRS tj. stowarzyszenia, parafie, wspólnoty wiejskie, fundacje, kluby, kółka rolnicze, związki zawodowe, 13 stowarzyszeń zwykłych (nie zgłoszonych w KRS - bez osobowości prawnej), 46 uczniowskich klubów sportowych, 30 stowarzyszeń kultury fizycznej. Wyzwaniem w tym obszarze będzie wyzwolenie większego zaangażowania podmiotów NGO w lokalne życie społeczne oraz większego wsparcia finansowego na ich rzecz. Problemem obszaru jest jednak zróżnicowany i niewykorzystany potencjał NGO. Badania jakościowe pokazują, że organizacje pozarządowe mają niewystarczające wsparcie organizacyjne i finansowe dla realizacji swoich celów statutowych. Kolejnym wskaźnikiem oceniającym kapitał społeczny jest frekwencja wyborcza. Godnym podkreślenia jest fakt, że w przypadku wszystkich gmin oraz wszystkich typów wyborów, wskaźniki frekwencji przewyższają 50%, co świadczy o wysokiej świadomości społecznej mieszkańców i zaangażowaniu w sprawy lokalne¹⁵. Najwyższą frekwencję wyborczą odnotowano w Gminie Stoczek, gdzie wyniosła ona 59,16%, podczas gdy w m. Węgrów 51,98%. Efektywnemu włączeniu społecznemu, a tym samym aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem, służy rozwój podmiotów ekonomii społecznej, instytucji świadczących usługi ukierunkowane na wzrost aktywności osób i rodzin i ich usamodzielnienie. Funkcjonujące na terenie LSR kluby, placówki wsparcia dziennego, miejsca aktywności lokalnej dla dzieci i młodzieży, czy świadczenie usług asystenckich i opiekuńczych dla osób zależnych, stanowią skuteczną formę pomocy mieszkańcom potrzebującym pomocy i wsparcia społecznego. Na terenie LSR dostępna jest również szeroka oferta zajęć dla dzieci i młodzieży. Zajęcia pozalekcyjne oferowane są przy placówkach oświatowych - szkoły często organizują różnorodne zajęcia pozalekcyjne dla uczniów, takie jak kółka zainteresowań, kluby czy sekcje sportowe, zajęcia językowe, nauki tańca, teatru, sztuk walki, robotyki, programowania czy innych dziedzin, które umożliwiają rozwijanie pasji i zainteresowań. Na obszarze LSR funkcjonują różne kluby sportowe i obiekty sportowe, które oferują zajęcia dla

¹² Załącznik do uchwały nr 92/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 czerwca 2022 r

¹³ Działania te dostępne są w ramach takich podmiotów jak: CIS- Centra Integracji Społecznej, KIS- Kluby Integracji Społecznej, ZAZ – Zakłady Aktywności Zawodowej, WTZ-Warsztaty Terapii Zajęciowej

¹⁴ Kapitał społeczny najczęściej rozumiany jest jako specyficzny układ relacji społecznych i zaufania między jednostkami pozwalający osiągać jednostkowe korzyści, które w innym przypadku byłyby niemożliwe lub trudniejsze do uzyskania. W efekcie kapitał społeczny może przyczyniać się do dobrostanu całej społeczności.

¹⁵ Frekwencja w wyborach samorządowych z 2018 roku w woj. mazowieckim wyniosła 51,62%, natomiast w powiecie węgrowskim 54%, a w powiecie sokołowskim 54,18%, czyli powyżej średniej regionalnej.

młodzieży w różnych dyscyplinach sportowych, takich jak piłka nożna, koszykówka, siatkówka, pływanie, lekkoatletyka i inne.

GOK z terenu działania LSR organizują liczne zajęcia taneczne i gimnastyczne dla młodzieży. Z kolei – oferta skierowana do seniorów obejmuje działania UTW oraz Klubów seniora, które oferują starszym osobom możliwość kontynuowania edukacji, rozwijania swoich zainteresowań i zdobywania nowych umiejętności. Podobne formacje aktywizujące osoby starsze prowadzą swoje działania w niemal każdej z gmin członkowskich. Największą ilość organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców notujemy w gminie Węgrów, Liw i Sadowne. Najniższy wskaźnik ma natomiast gmina Łochów. Uzasadnione jest zatem wdrożenie działań zmierzających do wzrostu dostępu do infrastruktury usług społecznych, powiązanych z procesem aktywizacji społecznej lub zawodowej i deinstytucjonalizacji usług społecznych. Kolejnym rekomendowanym działaniem pomocowym powinny być działania wskazujące na konieczność uświadamiania lokalnej społeczności w zakresie wartości UE i zasad Europejskiego Filaru Praw Socjalnych, Karty Praw Podstawowych, w tym niedyskryminacji czy zarządzania różnorodnością. Analizy prowadzone na potrzeby diagnostyczne wskazują na istnienie potrzeb rozwoju usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej na danym obszarze. Pomoc wyspecjalizowana w tym zakresie dostępna jest na poziomie powiatowym i w ograniczonym zakresie dostępna na poziomie gminy. Zasadne będzie zatem stałe rozwijanie dostępności wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (np. starszych, z niepełnosprawnością). Rekomendowanym działaniem wsparcia powinny być rozwijanie form dziennych i zdeinstytucjonalizowanej pomocy do rozwoju i potrzebie świadczenia takich usług np. usługi opiekuńcze, usługi asystenckie oraz rozwój mieszkalnictwa wspomaganego i treningowego.

Identyfikowanym problemem obszaru LSR jest trudna sytuacja osób dorosłych mieszkańców związana z brakiem kompetencji zawodowych potrzebnych na zmieniającym się rynku pracy. Jedną z podstawowych przyczyn wysokiego poziomu bezrobocia wśród młodych ludzi jest brak odpowiednich kompetencji, które odpowiadałyby potrzebom pracodawców. Analizy jakościowe wskazują, że 80% z nich skarży się na trudności rekrutacyjne. Młodzi ludzie kończący studia nie są odpowiednio przygotowani do wejścia na rynek pracy. Brakuje im doświadczenia, praktyki i funkcjonowania w środowisku pracy. Odpowiedzią na sytuację osób dorosłych będzie podnoszenie umiejętności podstawowych dorosłych osób z grup defaworyzowanych, wykazujących największą lukę kompetencyjną i posiadających największe potrzeby w dostępie do edukacji będzie aktywizacja społeczna i zawodowa osób dorosłych o niskich umiejętnościach zawodowych. Działania pomocowe pozwolić powinny takim osobom w pełni realizować swój potencjał, odgrywać aktywną rolę w społeczeństwie i realizować swoje obowiązki społeczne i obywatelskie.

Kolejnym wyzwaniem w tym obszarze jest sytuacja powyższej grupy w społeczności lokalnej. Prowadzone analizy potwierdzają występowanie potrzeb organizacji działań ukierunkowanych na aktywizację społeczną i zawodową osób w najtrudniejszej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Obligatoryjnie zastosowane powinny być działania o charakterze aktywizacji społecznej i zawodowej, dodatkowo mogą być planowane działania o charakterze edukacyjnym i zdrowotnym.

Podsumowując, w ramach prowadzonych działań wsparcia zasadne będzie kierowanie pomocy do osób w niekorzystnej sytuacji kobiety, osoby z niepełnosprawnościami lub osoby poszukujące zatrudnienia, w tym mieszkańców osiedli po-PGR. Osoby zaliczone do grupy szczególnie potrzebujących pomocy na obszarze LSR, to osoby młode, osoby starsze (po 60 roku życia), mieszkańcy zamieszkujący tereny danych PGR. Nie identyfikuje się natomiast do tej grupy osób z niepełnosprawnością ani osób migrantów. Na terenie obszaru LSR spowodowały ujemny przyrost naturalny w większości gmin, szczególnie wiejskich, ponadto wyzwoliły stopniowe starzenie się społeczeństwa oraz odpływ młodej wykształconej kadry, głównie w obszar aglomeracji warszawskiej. Zgodnie ze Strategią rozwoju powiatu węgrowskiego dane diagnostyczne wykazują, że w dwóch gminach powiatu wskaźniki związane ze starzeniem się społeczeństwa oraz niepełnosprawnością stanowią prawie 60% liczby rodzin, którym pomoc społeczna udzieliła wsparcia. Na podstawie wywiadów eksperckich prowadzonych na etapie

diagnostycznym należy zasygnalizować wciąż aktualny problem występowania przemocy w rodzinie w społeczności lokalnej na terenach wiejskich oraz potrzeby rozwoju systemu wsparcia osób doświadczających przemocy w rodzinie realizowanego przez OIK (poszerzenia dostępnej oferty, zwiększenie istniejących miejsc w placówkach, utworzenie nowej placówki).

Według badań bezdomności prowadzonych przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej w Polsce jest od 30 do 46 tysięcy ludzi nieposiadających mieszkania. Są to osoby spełniające ustawową definicję bezdomności, czyli niezamieszkujące w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowane na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności, a także osoby niezamieszkujące w lokalu mieszkalnym i zameldowane na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania¹⁶. Analizy pokazują, że w gminnych strategiach rozwiązywania problemów społecznych brakuje odpowiedniej diagnozy potrzeb, a przez to możliwości pomocy. Należy uwzględnić niedostateczny stan mieszkań w jakich żyją mieszkańcy oraz alarmujące kwestie społeczne, które występują na szeroką skalę i mogą spowodować bezdomność, tj.: bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm.

Zakres pomocy i świadczeń na rzecz osób bezdomnych określa ustawa o pomocy społecznej. Zgodnie z jej zapisami do obowiązkowych zadań własnych gminy należy udzielenie schronienia, zapewnienie posiłku i niezbędnej odzieży osobom tego pozbawionym, a także zasiłków stałych, okresowych i celowych, w tym na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne. Gminy mogą zlecać wykonywanie zadań z zakresu pomocy społecznej organizacjom pozarządowym. Organizacje te, oprócz dotacji budżetowych, wykorzystują również środki od sponsorów i darczyńców, prowadząc placówki stacjonarne: schroniska (noclegownie, domy dla bezdomnych i domy dla samotnych matek) oraz placówki pomocy doraźnej (jadłodajnie, punkty pomocy medycznej, sanitarnej i rzeczowej, domy dziennego pobytu, świetlice). Udzielają też pomocy prawnej, psychologicznej, w załatwianiu spraw urzędowych, w poszukiwaniu pracy i stałego miejsca zamieszkania. Organizują udział w imprezach kulturalnych, a także prowadzą działania w celu wyprowadzenia takich osób z bezdomności. Wnioskiem diagnostycznym w tym obszarze będzie potrzeba zastosowania wsparcia w formie integracji społecznej osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością, m.in. poprzez wdrażanie innowacji społecznej jaką jest wychodzenie z bezdomności w oparciu o założenia programu Najpierw mieszkanie¹⁶.

Analiza pogłębiona badań jakościowych prowadzonych podczas konsultacji społecznych wskazuje na ryzyko występowania u dzieci i młodzieży zjawiska abulii¹⁷, które może być objawem współistniejącym przy depresji, ale z racji sytuacji związanej z izolacją wydaje się być również skutkiem bezpośrednim pandemii¹⁸. Problemem okazuje się „wyjście dzieci z domu”, czyli „oderwanie się” dziecka od tabletu czy ekranu telefonu. Środki pomocowe mogą oddziaływać na aktualny problem potrzeby aktywizacji dzieci i młodzieży, szczególnie celem poprawy kondycji psychicznej i fizycznej (np. poprzez organizację zajęć sportowych, zajęć tanecznych i gimnastycznych, zajęć artystycznych i terapii integracji sensorycznej, zajęć pozalekcyjnych przy szkołach etc.). Analiza jakościowa pokazuje problemy w obszarze aktywności społecznej, szczególnie wśród młodzieży i w relacji do tej grupy społecznej, jakim jest niewielki stopień zaangażowania w działalność społeczną. Analizy te pokazują zatem wciąż aktualną potrzebę podejmowania działań służących zapobieganiu wykluczeniu społecznemu dzieci i młodzieży (w tym działania profilaktyczne, jak również aktywizujące usamodzielniającą się młodzież) oraz działań zmierzających do rozwoju deinstytucjonalizacji systemu pieczy zastępczej poprzez tworzenie rodzinnych form pieczy zastępczej i

¹⁶ Zobacz więcej: <https://najpierwmieszkanie.org.pl/>

¹⁷ Abulia to zaburzenie psychiczne polegające na całkowitym braku motywacji do działania, a jej objawami mogą być: trudności z podjęciem najprostszych decyzji, problemy z podjęciem jakiegokolwiek działania, stopniowe wycofywanie się z jakichkolwiek realizowanych wcześniej aktywności, spadek/zanik/brak zainteresowań, zanik/brak interakcji z otoczeniem, ospałość i apatia czy zmniejszenie lub brak wrażliwości na bodźce płynące ze świata zewnętrznego (zarówno bodźce sensoryczne, jak i społeczne – na przykład zachętę do spotkań z innymi ludźmi czy udział w jakiś zajęciach).

¹⁸ Por. Zdrowie psychiczne młodzieży w czasie pandemii COVID-19 [zdrowie-psychiczne-mlodziezy-w-czasie-pandemii-covid-19](#), dostęp 9.01.2023 r.

usprawniające ten proces poprzez działania uświadamiające społeczność lokalną, przekwalifikowanie kadry, wsparcie specjalistyczne dla rodzin zastępczych czy adopcyjnych.

Uwarunkowania gospodarcze

Na obszarze LSR działa ponad 5,5 tys. MSP. Blisko połowa przedsiębiorców zarejestrowana jest w dwóch gminach obszaru LSR, tj. m. Węgrów (26%) i Gminie Łochów (27%). Specyfiką obszaru LSR jest duża liczba firm zajmujących się produkcją mebli, specjalistyczną obróbką metali oraz sprzedażą hurtową i detaliczną¹⁹. Z kolei – na terenach wiejskich gmin członkowskich dominuje produkcja rolna, skierowana głównie na uprawę oraz hodowlę. Dane GUS pokazują, że nadal 96% działających firm to podmioty zatrudniające poniżej 9 pracowników, a więc tak samo, jak ma to miejsce w regionie i w kraju. Na obszarze LSR funkcjonują również liczne zakłady mięsne, piekarnie, pieczarkarnie, firmy budowlane itp. oraz wiele mikro i małych firm zajmujących się działalnością agroturystyczną wykorzystujących potencjał kulturowy i środowiskowy obszary (rzeka Liwiec).

Obszar LSR zlokalizowany jest głównie na terenach rolniczych (pomimo gleb głównie klasy IV-VI), ukierunkowanych przede wszystkim na produkcję rolną z własnych upraw albo hodowli lub chowu. Rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie, jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność wysokiej jakości, w tym m.in. żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne mogą stanowić potencjał rozwojowy obszaru LSR. Obszar LSR charakteryzuje się dość niskimi walorami rolniczymi mierzony wskaźnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej²⁰. Konsekwencją są niezbyt wysokie dochody gmin z tytułu podatku rolnego (w 2020 r. stanowiły ok. 2% dochodów ogółem realizowanych przez wszystkie gminy). Większość terenu zaliczona została do najniższej klasy (WWRPP poniżej 52 pkt.). Rolnictwo na obszarze LGD zdominowane jest przez mało powierzchniowe gospodarstwa, jednak pełni ważną rolę w kształtowaniu lokalnego rynku pracy. Słabą stroną obszaru LSR jest przeważająca liczba gospodarstw niskotowarowych stojących przed problemami strukturalnym w rolnictwie oraz niedostateczny rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego.

W strukturze branżowej najwyższy udział mają przedsiębiorstwa zaliczane do sekcji G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle), choć udział ten na przestrzeni ostatnich 10 lat spadł z 28,9% do 23,6%. Innymi istotnymi sektorami są sekcja F (budownictwo) z 18,9% udziału oraz C (przetwórstwo przemysłowe) którego udział nieznacznie spadł – do 9,5%. Warto odnotować, że budownictwo jest bardzo istotne dla gminy Korytnica (27,8%). W ostatnim dziesięcioleciu niemal o połowę spadł udział sekcji A (rolnictwo), choć nadal jest on dwukrotnie wyższy niż średnio w Polsce i trzykrotnie wyższy niż dla województwa mazowieckiego. Struktura pracujących na obszarze LSR znacząco odbiega od wskaźników reprezentujących średnią dla woj. mazowieckiego. Należy jednak zauważyć, że na ok. 10 tys. osób pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie tylko połowa to osoby ubezpieczone w KRUS. Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LSR w liczbie mieszkańców LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi średnio 7,65%. Najwyższy poziom tego wskaźnika notuje się w m. Węgrów (12,09%), najniższy natomiast w gminie Korytnica (5,94%).

Tabela 7. Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LSR w liczbie mieszkańców LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników		Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na terenie gminy
			0-9	1-49	
1.	Węgrów	12 007	1 378	74	12,09%

¹⁹ Dużym pracodawcą jest Hochland Polska Sp. z o.o. produkujący serki Almette.

²⁰ Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, opracowany przez Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach, odzwierciedla potencjał rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynikający z warunków naturalnych. Przy konstrukcji wskaźnika wzięto pod uwagę ocenę jakości i przydatności rolniczej gleb, agroklimatu, rzeźby terenu oraz stosunków wodnych gleb.

2.	Grębków	4 309	274	3	6,43%
3.	Korytnica	5 705	329	10	5,94%
4.	Liw	7 266	472	21	6,79%
5.	Łochów	17 539	1 504	34	8,77%
6.	Miedzna	3 701	227	10	6,40%
7.	Stoczek	4 662	295	13	6,61%
8.	Wierzbno	2 549	215	15	9,02%
9.	Sadowne	5 605	363	9	6,64%
10.	Bielany	3 565	269	9	7,80%
	Razem /średni	66 908	5 326	198	7,65%

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Obecna sytuacja na rynku pracy obszaru LSR wydaje się być zadowalająca. Od 2009 r. systematycznie wzrasta liczba pracujących, zmniejsza się natomiast zasięg bezrobocia. Poziom wskaźnika bezrobotnych w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym jest zróżnicowany w skali gmin obszaru LSR, średnio 5,4%. Najgorsza sytuacja notowana jest w gminie Wierzbno gdzie wskaźnik ten jest wyższy od średniej blisko trzykrotnie (14,23%).

Wykres 1. Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba bezrobotnych	ludność z wieku produkcyjnym	Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym
1.	Węgrów	380	6 939	5,48%
2.	Grębków	85	2 415	3,52%
3.	Korytnica	144	3 258	4,42%
4.	Liw	197	4 253	4,63%
5.	Łochów	577	10 256	5,63%
6.	Miedzna	72	2 080	3,46%
7.	Stoczek	144	2 656	5,42%
8.	Wierzbno	200	1 405	14,23%
9.	Sadowne	201	3 207	6,27%
10.	Bielany	79	2 029	3,89%
	Razem/średnia	2 079	38 498	5,40%

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Analiza trendów demograficznych w powiązaniu z sytuacją na rynku pracy obszaru LSR wskazuje na konieczność podjęcia działań na rzecz bardziej efektywnego wykorzystania dostępnych zasobów kadrowych (w tym podtrzymywanie aktywności zawodowej osób dojrzałych, aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy oraz biernych zawodowo); kolejnym działaniem powinno być zachęcanie ludzi młodych do pozostania na obszarze LSR. Częściowym antidotum na prognozowane problemy rynku pracy mogą być postępujące w przedsiębiorstwach procesy cyfryzacji i automatyzacji, ograniczające popyt na pracowników. Wsparciem może być oferowanie premii na podjęcie działalności gospodarczej. Wyniki spotkań z mieszkańcami pokazują na szczególne problemy lokalnych przedsiębiorców. Głównym problemem lokalnych przedsiębiorców wskazywanych w badaniach jakościowych jest wzrost cen materiałów usług i energii, co przy zwiększeniu obciążeń podatkowych, podniesieniu płacy minimalnej powoduje spadek opłacalności prowadzenia działalności i rentowności sprzedaży. W badaniach z mieszkańcami wskazywano, że potrzeba wsparcia zarówno nowych firm, jak i istniejących przedsiębiorców na rynku jest wciąż bardzo duża. Na te problemy mogą oddziaływać działania pomocowe EFROW i EFS+ w zakresie wsparcia przedsiębiorczości na obszarze wiejskim i podejmowanie nowych działalności gospodarczych.

Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe

Obszar LSR leży we wschodniej części Niziny Mazowieckiej w dorzeczu Bugu i Liwca, położony jest w środkowo – wschodniej części województwa mazowieckiego. Obszar LSR zajmuje wschodnią część Niziny Mazowieckiej między Doliną Dolnego Bugu na północ, Równiną Wołomińską na zachód, Wysoczyzną Siedlecką na zachód oraz Wysoczyzną Kałuszyńską i Obniżeniem Węgrowskim. Szczególne znaczenie dla powiatu węgrowskiego ma Nadbużański Parki Krajobrazowy, gdyż stanowi aż 30 % jego powierzchni. Jest to jeden z większych parków krajobrazowych w Polsce, chroniący prawie 120 km odcinek doliny Bugu. Środowisko przyrodnicze i krajobrazowe Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego jest ewenementem na skalę europejską. Obszar LSR obejmuje również Siedlecko - Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu znajdujący się na terenie gminy Grębków, Liw, Wierzbno oraz miasta Węgrów. Przez niemal cały obszar przepływa rzeka Liwiec. Na terenie LSR znajduje się Rezerwat Czaplowizna, Rezerwat Wilcze Błota, Rezerwat Mokry Jegiel, Rezerwat Moczydło, Rezerwat Kantor Stary, Rezerwat Las Jaworski oraz Rezerwat Turzyniec. Teren obszaru LSR charakteryzuje również wysoka lesistość (ponad 30% powierzchni). Najbardziej zalesione gminy to Łochów i Stoczek. W gminie Sadowne z kolei obserwujemy największą dynamikę wzrostu zalesienia na przestrzeni 10 lat (wzrost o 7,14%). W gminie Łochów, Liw i Węgrów widać dynamikę ujemną, co świadczy o tym, że na przestrzeni 10 lat w gminach tych ubyło powierzchni lasów. Znaczący udział w kształtowaniu rynku pracy na obszarze LGD może stanowić turystyka. Charakterystyczną cechą niektórych gmin z obszaru LSR jest występowanie zjawiska tzw. drugich domów, które zapewniają pobyt weekendowy głównie mieszkańcom stolicy.

Silną stroną obszaru jest lokalna kultura, w tym Węgrowski Ośrodek Kultury, Muzeum Ziemi Sadoweńskiej. Miejski Gminny Ośrodek Kultury w Łochowie, który organizuje dużo warsztatów i festiwali, Centrum Dialogi Kultur przy Klasztorze w Węgrowie, Muzeum Gwizdka w Gwizdałach gm. Łochów, jako jedyne takie w Polsce i w Europie. Prężnie działającym ośrodkiem, współpracującym z samorządami lokalnymi, na obszarze partnerstwa jest Muzeum Zamek w Liwie- jednostka organizacyjna podległa Marszałkowi Województwa Mazowieckiego. Muzeum co roku organizuje kilkadziesiąt wydarzeń tj. Międzynarodowy Turniej Smaków dedykowany miłośnikom kuchni regionalnej oraz Turniej Rycerski.

Na terenie obszaru LSR znajdują się ważne dla mieszkańców zespoły zabytkowe, kościoły, w Sanktuarium Matki Bożej Pocieszycielki Strapionych w Miedźnie. Atrakcją na skalę regionalną jest Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie, Pałac Radziwiłłów w Starej Wsi, w którym znajduje się obecnie Ośrodek Szkoleniowy Narodowego Banku Polskiego oraz Dom Gdański, który jest jedną z pamiątek po dawnej świetności Węgrowa jako ważnego ośrodka handlowego w skali kraju. Ciekawą atrakcją regionalną jest lustro Twardowskiego znajdujące się w zakrystii Bazyliki Mniejszej w Węgrowie. W gminach członkowskich kultywowana jest tradycja wiejska, działają amatorskie ruchy artystyczne i wspierana jest twórczość ludowa, w tym teatr amatorski, zespoły taneczne. Do znanych lokalnie zespołów należy zespół „Sadowianki” w Gminie Sadowne przy Szkole Podstawowej oraz Zespół Ludowy „Węgrowianie” działający przy Węgrowskim Ośrodku Kultury. Wydarzeniami przyciągającymi licznych turystów i mieszkańców są organizowane w pierwszym tygodniu sierpnia corocznie Dni Węgrowa. Na terenie obszaru LSR dobrze jest rozwinięta baza turystyczna: zajazd w Miedźnie, Gościniec Litewski, domki nad zalewem, pola namiotowe i kempingi. Na terenie LSR prężnie działa Lokalna Organizacja Turystyczna Wielki Gościniec Litewski²¹. Przez powiat węgrowski przebiega także odcinek Drogi św. Jakuba, co może stanowić potencjał turystyki pielgrzymkowej.

Z kolei – w potencjale środowiskowym obszar LSR jest rozległy teren pokryty lasami i terenami Natura 2000. Na analizowanym obszarze znajdują się Nadbużański Park Krajobrazowy, Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego

²¹ Wielki Gościniec Litewski był przez kilka wieków jednym z najważniejszych traktów handlowych Rzeczypospolitej. Łączył Warszawę z Wilnem, czyli Koronę Polską z Wielkim Księstwem Litewskim, biegnąc przez Stanisławów, Dobry, Liw, Węgrów, Sokołów Podlaski, Drohiczyń, Bielsk Podlaski, Białystok, Grodno

Krajobrazu oraz rezerwy przyrody, pomniki przyrody, użytki ekologiczne oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Rolniczy charakter obszaru LSR warunkuje w pewnym stopniu rodzaj i ilość zanieczyszczeń wprowadzanych do powietrza. Główny wpływ na stan zanieczyszczenia powietrza mają potrzeby związane z energią ciepłą, której udział w tym zanieczyszczeniu wynosi około 50-60%. Gminy obszaru LSR objęte są trzema międzynarodowymi systemami przyrodniczymi: Europejską Siecią Ekologiczną (ECONET), Programem CORINE oraz Europejską Siecią Ekologiczną Natura 2000. Analiza pokazuje, że co najmniej 80% gmin objętych LSR jest różnymi formami ochrony, szczególnie obszarami Natura 2000.

Tabela 8. Formy ochrony przyrody na obszarze LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Park krajobrazowy	Obszary chronionego krajobrazu	Obszary Natura 2000
1.	Węgrów	Nadbużański Park Krajobrazowy	Siedlecko - Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu	PLH14_12 Ostoja Nadliwiecka PLB140002 Dolina Liwca
2.	Grębków	Brak	Siedlecko - Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu	PLH14_12 Ostoja Nadliwiecka PLB140002 Dolina Liwca PLB140009 Dolina Kostrzynia
3.	Korytnica	Nadbużański Park Krajobrazowy	-	PLH14_12 Ostoja Nadliwiecka PLB140002 Dolina Liwca
4.	Liw	Nadbużański Park Krajobrazowy	Siedlecko - Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu	PLH14_12 Ostoja Nadliwiecka PLB140002 Dolina Liwca PLH140007 Kantor Stary
5.	Łochów	Nadbużański Park Krajobrazowy	Brak	PLB140001 Dolina Dolnego Bugu PLB140002 Dolina Liwca PLH140011 Ostoja Nadbużańska PLH14_12 Ostoja Nadliwiecka
6.	Miedzna	Nadbużański Park Krajobrazowy	Brak	Brak
7.	Stoczek	Nadbużański Park Krajobrazowy	Brak	Brak
8.	Wierzbno	Brak	Siedlecko - Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu	PLB140002 Dolina Liwca PLH14_12 Ostoja Nadliwiecka
9.	Sadowne	Nadbużański Park Krajobrazowy	Brak	PLB140001 Dolina Dolnego Bugu PLH140011 Ostoja Nadbużańska
10.	Bielany	Brak	Brak	PLC140001 Puszcza Kampinoska

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne

Analiza danych jakościowych z konsultacji społecznych wskazuje, że znaczny procent dróg leżący w obrębie ma nieuregulowany pas drogowy, o nieprawidłowej geometrii, czy braku separacji ruchu kołowego i pieszego. Stanowiąc to może problem bezpieczeństwa mieszkańców. Jednym z głównych problemów jest przede wszystkim zbyt niska nośność odcinków drogowych w stosunku do dużego ruchu kołowego w tym terenie. Przez obszar LSR przebiega linia kolejowa Warszawa – Białystok, która biegnie przez tereny gmin Sadowne, Stoczek i Łochów. Analiza potencjału wskazuje na ograniczony dostęp do transportu publicznego. Należy zatem zadbać o dostępność transportową (w tym transportem publicznym) do miast powiatowych oraz ważnych ośrodków regionu. Miasta Węgrów i Łochów są najważniejszymi ośrodkami obszaru LSR, kumulującymi zarówno miejsca pracy jak i większość dostępnych usług. Dotyczy to np. usług administracyjnych szczebla powiatowego, edukacji ponadpodstawowej, a także świadczenia usług kultury (w tym wydarzeń kultury wysokiej). Z analizy badań jakościowych mieszkańców prowadzonych na etapie konsultacji społecznych wynika, że analiza przepływów ludności pokazuje, że mieszkańcy w zdecydowanej większości przemieszczają się w obrębie najbliższych gmin z powiatu węgrowskiego. Wyjątkiem jest ośrodek powiatowy- miasto Węgrów, które odwiedza często lub średnio często większość mieszkańców obszaru LSR. Obszar nie jest obszarem wielofunkcyjnym i w pełni

samowystarczalnym, czego konsekwencją jest korzystanie przez mieszkańców z licznych podstawowych usług z terenu spoza obszaru LSR (tj. teatr, usługi edukacyjne, usługi zdrowotne a także handel i gastronomia)²².

W 2020 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto na obszarze LSR wyniosło blisko 5 tys. zł. Cały czas poziom wynagrodzeń kształtował się jednak na poziomie niższym niż średnia województwa mazowieckiego (w 2020 r. w powiecie węgrowskim było to 67%), niemniej różnica systematycznie się zmniejsza. Odzwierciedleniem sytuacji ekonomicznej mieszkańców są dochody, jakie uzyskują gminy z tytułu udziału w podatku od osób fizycznych. Dochody gmin z obszaru LSR rosną sukcesywnie. Najwyższe dochody realizuje miasto Węgrów oraz gmina Łochów, w których dodatkowo obserwowana jest duża dynamika wzrostu. Poziom rozwoju gospodarczego gmin należących do obszaru LSR jest znacznie zróżnicowany. Przeliczając dochody własne na jednego mieszkańca korzystniejszą sytuację mają miasto Węgrów oraz gmina Liw, najniższy wskaźnik notowany jest w gminie Sadowne (ok. połowa wartości dla miasta Węgrów). Średni poziom wskaźnika G dla gmin członkowskich wynosił na 2020 r. 1,4 tys. zł. tymczasem blisko trzy razy niższy poziom dochodów notuje Sadowne (854 tys. zł). Najwyższy poziom dochodów podatkowych wykazuje Gmina Korytnica (2,6 tys. zł). Zbliżoną sytuację obrazuje analiza wydatków ogółem budżetu gminy na 1 mieszkańca gmin z obszaru LSR, średnio 5,7 tys. zł, gdzie najwyższy poziom notuje się w gminie Bielany (7,6 tys. zł). Analiza pokazuje, że pomimo zróżnicowania dochodów podatkowych gminy członkowskie wydatkują zbliżone środki na mieszkańców pomimo różnego poziomu dochodów.

Tabela 9. Dochód podatkowy na obszarze LSR oraz poziom wydatków w gminach, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Wskaźnik dochodów podatkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla poszczególnych gmin (wskaźniki G)	Wydatki ogółem budżetu gminy na 1 mieszkańca (zł)
1.	Węgrów	2499,22	6 597,09
2.	Grębków	1099,91	5 008,51
3.	Korytnica	2682,32	5 206,29
4.	Liw	1441,70	5 672,93
5.	Łochów	1316,78	5 744,75
6.	Miedzna	1158,58	4 953,50
7.	Stoczek	1294,26	5 229,72
8.	Wierzbno	1271,22	5 664,46
9.	Sadowne	854,72	5 614,48
10.	Bielany	953,31	7 628,34
	Średnia	1457,202	5 732,10

Źródło: [wskaźniki-dochodow-podatkowych-gmin-powiatow-i-województw-na-2020-r](#)

Uzasadnienie potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR

Podstawą do sformułowania potrzeb obszaru LSR była diagnoza, w tym konsultacje społeczne oraz przygotowana na jej podstawie analiza SWOT. Na bazie tych materiałów strukturę logiczną lokalnej strategii rozwoju opracowano na podstawie „metody problemowej” analizując poszczególne problemy etapowo; w pierwszej kolejności dokonano identyfikacji podstawowych problemów dotyczących mieszkańców obszaru LSR i jakości ich życia wynikających z braków w zidentyfikowanych zasobach. Zestawienie głównych obszarów problemowych wraz z wynikami analizy SWOT, z których te problemy wynikają przedstawiono w tabeli poniżej. Poniżej zaprezentowano tabelaryczną matrycę logiczną powiązań diagnozy obszaru i ludności oraz analizy SWOT (tabela)²³.

²² Zob. więcej Raport diagnostyczny Portret partnerstwa Razem dla rozwoju Doliny Liwca, Związek Miast Polskich, Warszawa 2021

²³ Badanie trwało w miesiącach marzec-maj 2023 r. udział wzięło 16 członków LGD, najwięcej z Gminy Łochów (25%) i Gminy Węgrów (18%); z pozostałych gmin członkowskich pojedynczy członkowie.

Tabela 10. Analiza SWOT obszaru LSR

Nr	MOCNE STRONY	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA	Nr	SLABE STRONY	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA
M1	Korzystne położenie geograficzne i komunikacyjne, bliskość aglomeracji warszawskiej	Uwarunkowania przestrzenne	14,3	S1	Depopulacja, połączona ze starzeniem się mieszkańców obszaru LSR obrazowana wysokim poziomem wskaźnika udziału liczby osób w wieku nieprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców	Uwarunkowania społeczne	14,1
M2	Systematycznie wzrastająca liczba pracujących, zmniejszający się zasięg bezrobocia	Uwarunkowania społeczne	11,0	S2	Obszar obejmujący 6 na 10 gmin zagrożonych trwałą marginalizacją podtyktowanych opóźnieniami urbanizacyjnymi tego terenu	Uwarunkowania społeczne	12,3
M3	Silne przywiązanie mieszkańców do miejsca zamieszkania stanowiące podstawę do realizacji działań zmierzających do budowania kapitału społecznego	Uwarunkowania społeczne	10,87	S3	Zróźnicowany i niewykorzystany potencjał NGO	Uwarunkowania społeczne	10,18
M4	Niższy odsetek podmiotów wyrejestrowanych z rejestru REGON, świadczący o stabilizacji gospodarki lokalnej	Uwarunkowania gospodarcze	8,52	S4	Niska (i spadająca) gęstość zaludnienia co niesie negatywne konsekwencje w zakresie niedoboru infrastruktury odnoszącej się do potrzeb mieszkańców, szczególnie w obszarze kultury i rekreacji	Uwarunkowania społeczne	10,68
M5	Dobre warunki do rozwoju i produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego oraz specjalizacja produkcji rolnej stanowiąca bazę surowcową dla przetwórstwa	Uwarunkowania gospodarcze	8,0	S5	Znaczny procent dróg leżący w obrębie ma nieregulowany pas drogowy oraz ograniczony dostęp do transportu publicznego	Uwarunkowania przestrzenne	9,5
M6	Spadek liczby rodzin otrzymujących wsparcie z powodu bezzadności opiekuńczo-wychowawczej, bezrobocia, ubóstwa	Uwarunkowania społeczne	6,0	S6	Przeważająca liczba gospodarstw niskotowarowych stojących przed problemami strukturalnym w rolnictwie oraz niedostateczny rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego	Uwarunkowania gospodarcze i przedsiębiorczość	8,56

M7	Bardzo wysoki udział terenów zielonych prawnie chronionych (34% obszaru) oraz wysoka lesistość (30% obszaru)	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	9,18	S7	Negatywne wskaźniki demograficzne. Systematyczny spadek liczby osób w wieku produkcyjnym	Uwarunkowania społeczne	11,06
M8	Szlaki turystyczne piesze, wodne, rowerowe	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	9,60	S8	Ujemne saldo migracji, co oznacza, że więcej osób w tej grupie wiekowej opuszcza obszar, niż do niego przyjeżdża	Uwarunkowania społeczne	8,75
M9	Zasoby wodne: rzeka Liwiec, rzeka Bug, Zalew w Węgrowie	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	9,8	S9	Niedostosowane do potrzeb pracodawców kwalifikacje i kompetencje osób nieaktywnych zawodowo i bezrobotnych	Uwarunkowania gospodarcze	7,18
M10	Wysokie walory przyrodnicze rzeki Liwiec, Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, Siedlecko - Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu oraz osiem rezerwatów przyrody, wykształconych na zalewowej dolinie Bugu	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	8,9	S10	Tereny po PGR-owskie i towarzyszące temu problemy społeczne mieszkańców (gospodarstwa te znajdowały się w gminach Grębków, Liw, Łochów, Sadowne, Węgrów i Korytnica)	Uwarunkowania społeczne	5,37
M11	Kluczowe produkty obszaru: Szlak pielgrzymkowy św. Jakuba, Szlak Doliny Liwca, Szlak Turystyczny Doliną Liwca „PATROL”, Szlak wielokulturowy Węgrów	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	4,62	S11	Wysoka liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyrażona w negatywnym poziomie wskaźnika deprywacji lokalnej oraz problem dziedzicznej nieudolności	Uwarunkowania społeczne	5,62
M12	Kluczowe produkty obszaru: Legenda o Twardowskim- magiczne lustro	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	5,3	S12	Niska dostępność usług socjalnych dla osób zależnych, w tym starszych i niepełnosprawnych oraz ich rodzin	Uwarunkowania społeczne	4,87
M13	Kluczowe produkty obszaru: Wielki Gościńiec Litewski - szlak wielokulturowy, szlak Książąt Mazowieckich	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	3,8	S13	Niewystarczający poziom usług społecznych (edukacja zawodowa, włączenie społeczne)	Uwarunkowania społeczne	5,12
M14	Kluczowe produkty obszaru: Park Kulturowo-Historyczny w Liwie, Centrum Dialogu Kultur przy Klasztorze w Węgrowie	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	3,87	S14	Problemy w obszarze aktywności społecznej, szczególnie wśród młodzieży i w relacji do tej grupy społecznej	Uwarunkowania społeczne	4,31

M15	Kluczowe produkty obszaru: Sanktuarium Matki Bożej Pocieszycielki Strapionych w Miedźnie	Uwarunkowania środowiskowo-kulturalne	3,62	S15	Niskie walory rolnicze obszaru, czego konsekwencją są niezbyt wysokie dochody gmin z tytułu podatku rolnego (2% dochodów ogółem realizowanych przez wszystkie gminy)	Uwarunkowania gospodarcze	2,25
Nr	SZANSE	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA	Nr	ZAGROŻENIA	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA
SZ1	Bliskość aglomeracji warszawskiej będącej zarówno atrakcyjnym miejscem pracy, ale również rynkiem zbytu dla produktów i usług świadczonych na obszarze LSR	Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne	7,68	Z1	Rosnące natężenie ruchu samochodowego stanowiące zagrożenie dla złego stanu technicznego dróg kołowych i wyczerpywania przepustowości dróg dojazdowych	Uwarunkowania przestrzenne	4,25
SZ2	Bliskość drogi krajowej nr 50 i 62 oraz bliskie sąsiedztwo autostrady A2 jako potencjał rynku zbytu produktów i usług lokalnych	Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne	6,31	Z2	Dalszy wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym szacowany w granicach 20-25%.	Uwarunkowania społeczne	4,5
SZ3	Położenie na Obszarze Funkcjonalnym Doliny Liwca i możliwość korzystania środków w ramach instrumentów terytorialnych FEM perspektywie 2021-2027, a także innych środków EFSI spoza PS WPR tj. FEM w obszarze EFS+ i EFRR dedykowanym dla LGD oraz Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 w ramach priorytetu VII Kultura Cel szczegółowy 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych, Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 w ramach celu szczegółowego ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem	Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne	4,62	Z3	Likwidacja niektórych połączeń, zmniejszenie częstotliwości kursowania autobusów na skutek nierentowności połączeń i złego stanu dróg lokalnych	Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne	2,93

	umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+), Krajowy Plan Odbudowy (KPO)								
SZ4	Dostępność środków na rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego i skrócenie łańcuchów dostaw restrukturyzacja małych gospodarstw oraz premii na rozpoczęcie działalności pozarolniczej	Uwarunkowania gospodarcze	2,93	Z4	Migracja zarobkowa i odpływ ludzi młodych, lepiej wykształconych do ośrodków miejskich (Warszawa)	Uwarunkowania społeczne	3,56		
SZ5	Rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie, jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność wysokiej, jakości, w tym m.in. żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne	Uwarunkowania gospodarcze	3,93	Z5	Wzrost zjawiska ubóstwa ekonomicznego w społeczeństwie pauperyzacja osób i rodzin, co prowadzi do ich wykluczenia społecznego	Uwarunkowania społeczne	2,56		
SZ6	Zmiana trendów i tendencji w turystyce na rzecz wypoczynku w miejscach mniej zatłoczonych – w bezpośrednim kontakcie z przyrodą i lokalną kulturą	Uwarunkowania przyrodnicze i turystyczne	4,56	Z6	Potrzeba zapewnienia odpowiedniej opieki osobom starszym, których będzie przybywało	Uwarunkowania społeczne	3,18		
SZ7	Rozwój turystyki przyrodniczej, ekoturystyki, turystyka wiejska, agroturystyki i turystyki kulinarnej szczególnie mieszkańców aglomeracji warszawskiej	Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne	3,81						
SZ8	Występowanie zjawiska tzw. drugich domów, które zapewniają pobyt weekendowy głównie mieszkańcom stolicy	Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe	2,15						

Źródło: opracowanie własne

Tabela 1.1. Zależność między wynikami analizy SWOT obszaru LSR a zidentyfikowanymi kluczowymi problemami obszaru, szansami i kierunkami działań LGD

Wymiar problemowy i propozycja zakresu działań (celu strategicznego)	Problemy i potencjały obszaru LSR, szanse i zagrożenia (obszar z analizy SWOT)	Najważniejsze obszary, na które może mieć wpływ LSR	Główne atuty obszaru obejmujące dostępność, innowacyjne elementy w kontekście lokalnym, współpraca z innymi podmiotami terytorialnymi (aspekt współpracy w LSR)	Wybór kierunków działań i kluczowych grup docelowych
Wymiar gospodarczy i społeczny				
<p>Cel 1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa</p>	<p>Mocne strony: M1, M2, M3, M5, M6 Słabe strony: S1, S2, S3, S4, S6, S14 Szanse: SZ1, SZ2, SZ3, Zagrożenia: Z2, Z1, Z4, Z5, Z6</p>	<ul style="list-style-type: none"> ograniczone umiejętności życiowe i społeczne niektórych mieszkańców posiadające niskie kwalifikacje i kompetencje zawodowych brak aktywności mieszkańców i aktywizacji społecznej znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej oraz wielowymiarowe niekorzystne tendencje demograficzne: zmniejsza się liczba urodzeń, zwiększa saldo migracji, coraz więcej jest osób w wieku senioralnym dalszy wzrost liczby osób w wieku proprodukcyjnym szacowany w granicach 20-25%, negatywne saldo migracji, wyludnianie się obszaru 	<ul style="list-style-type: none"> bliskość aglomeracji warszawskiej będącej zarówno atrakcyjnym miejscem pracy, ale również rynkiem zbytu dla produktów i usług świadczonych na obszarze LSR bogactwo naturalne obszaru, duża różnorodność form ochrony przyrody stwarza szerokie możliwości jego wykorzystania (obszary leśne oraz jeziora i rzeki - szczególnie Liwiec); duży odsetek powierzchni leśnych, z unikatowymi siedliskami objętymi ochroną; tradycje kulturowe na terenie obszaru LSR wysoki poziom bezpieczeństwa osobistego bardzo dobre warunki przyrodniczo-klimatyczne do rozwoju turystyki; rozwinęty system edukacji na poziomie ponadpodstawowym, 	<ul style="list-style-type: none"> wykreowanie wspólnej marki dla całego obszaru Partnerstwa stworzenie spójnego produktu turystycznego, łączącego aspekty historyczne, kulturowe i przyrodnicze oraz jego promocja stworzenie warunków do integracji lokalnych przedsiębiorców, promowania ich działalności promowanie postaw przedsiębiorczych wśród dzieci i młodzieży ze szczególnym naciskiem na prowadzoną w szkołach edukację zawodową (współpraca władz lokalnych, przedsiębiorców i placówek edukacyjnych) zacieśnienie współpracy JST oraz szkół i przedszkoli z obszaru LSR z instytucjami i organizacjami, które świadczą wsparcie psychologiczne dzieci i młodzieży popularyzacja aktywnego stylu życia (urządzenie miejsc wypoczynku i aktywności społecznej, zwiększenie wykorzystania obiektów sportowych, popularyzacja zajęć na bazie dostępnej infrastruktury rekreacyjnej); koordynacja działań w zakresie kultury (integracja oferty, tworzenie wspólnego kalendarza wydarzeń, wykorzystanie wydarzeń kulturalnych do

	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczona świadomość obywatelska mieszkańców obszaru LSR; • niewystarczające propagowanie i kultywowanie lokalnego dziedzictwa środowiskowego i kulturalnego pomimo istotnych walorów przyrodniczych i turystycznych obszaru • niski poziom intensywności ruchu turystycznego obszaru LSR mierzony wskaźnikiem Schneidera²⁴ • rozdrobnione, niskotowarowe i ekstensywne rolnictwo • rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (gospodarstwa agroturystyczne, zagrody edukacyjne) • brak współpracy na linii rolnik, przedsiębiorca, klient ostateczny • niewystarczająca współpraca i integracja mieszkańców i organizacji zarządzających na rzecz planowania rozwoju na szczeblu lokalnym 	<p>zapewniający wysoko kwalifikowane kadry</p> <ul style="list-style-type: none"> • bogate dziedzictwo historyczne (materialne i niematerialne) oraz ciekawy krajobraz <p>Współpraca JST oraz organizacji i instytucji w obszarze turystyki i rekreacji;</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwinięta sieć placówek oświaty oraz kultury • aktywność mieszkańców, szczególnie młodzieży • aktywność organizacji i instytucji wspierających dzieci, młodzież i rodziny w kryzysie 	<p>tworzenia produktu turystycznego, szczególnie na bazie zasobu, jakim jest zamek w Liwie);</p> <ul style="list-style-type: none"> • modernizacja i przyspieszenie rozwoju usług świadczonych drogą elektroniczną oraz zwiększenie powszechności w korzystaniu z nich; • lobbing na rzecz poprawy dostępności do Internetu o wysokiej przepustowości i niezawodności, w tym rozbudowy sieci światłowodowych. • Kształtowanie świadomości obywatelskiej (z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych): • o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa o znaczeniu gospodarki rolno-spożywczej • o znaczeniu zielonej gospodarki • o znaczeniu biogospodarki • o znaczeniu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi • znaczeniu wzmocnienia programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego • rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwoju gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych, gospodarstw opiekuńczych • rozwój współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych • wsparcie rozwoju komercyjnych usług turystycznych i okofoturystycznych
--	---	---	--

²⁴ Wskaźnik Schneidera jest wskaźnikiem intensywności ruchu turystycznego, wyrażony liczbą turystów korzystających z noclegów, przypadającą na 1000 mieszkańców stałych

				<ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcie dla osób o niskich umiejętnościach lub kompetencjach (w tym cyfrowych) realizowane poza systemem BUR i PSF, umożliwiające wdrażanie Upskilling pathways; ▪ wsparcie lokalnych inicjatyw na rzecz kształcenia osób dorosłych (na przykładzie LOWE) np. poprzez tworzenie lokalnych punktów wsparcia kształcenia osób dorosłych, w tym służących aktywizacji osób starszych, osób o niskich kwalifikacjach, osób z niepełnosprawnościami. ▪ aktywizacja społeczna i zawodowa osób biernych zawodowo oraz zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym przy zastosowaniu usług aktywnej integracji; ▪ aktywizacja społeczna i zawodowa w ramach podmiotów integracji społecznej. ▪ wzmocnienie potencjału partnerów społecznych i organizacji pozarządowych w obszarze zasad horyzontalnych UE. Wnioskodawcami mogą być wyłącznie organizacje społeczne i partnerzy społeczni. ▪ rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej; ▪ rozwój usług społecznych na rzecz dzieci i młodzieży, w tym w ramach usług wsparcia systemu pieczy zastępczej; ▪ zwiększenie dostępności i skuteczności ochrony oraz wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie,
--	--	--	--	--

				<p>poprzez wsparcie powstawania i funkcjonowania Ośrodków Interwencji Kryzysowej na Mazowszu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • integracja społeczna osób w kryzysie bezdomności i zagrożonych bezdomnością.
Wymiar środowiskowo-kulturowo-przestrzenny				
<p>Cel 2. Rozwój inicjatyw lokalnych wspierających społeczeństwo</p>	<p>Mocne strony: M7, M8, M9, M10, Słabe strony: S15, S10, S2 Szanse: SZ1, SZ2, SZ3, Zagrożenia: Z2, Z1, Z4</p>	<p>Szansą na zdynamizowanie rozwoju obszaru LSR jest rozwinięcie usług turystycznych oraz czasu wolnego, a także przyciągnięcie lub wykreowanie nowych działalności gospodarczych wykorzystujących nowoczesne rozwiązania i technologie, wykorzystanie potencjału środowiskowego i kulturowego obszaru LSR</p> <p>Atrakcyjność obszaru partnerstwa pod względem jakości środowiska, bliskości Warszawy stanowi bardzo ważny argument do osiedlania się na terenie partnerstwa osób, które opierają swoją ścieżkę zawodową na pracy zdalnej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • czyste środowisko Natura 2000, Zielone Płuca Polski, Nadbudrzański Park Krajobrazowy, Puszcza Kamieniecka, zabytki (Pomniki, kapliczki, Skanseny itp.), kultura (Pałace, Regionalne Ośrodki Kultury, Muzea, Izby Pamięci, Kina), Dolina Liwca. Rzeki: Liwiec, Bug. Młodzi ludzie i ich aktywność w społeczności lokalnej. W niektórych Gminach dobra komunikacja drogowa, liniowa (Dworzec PKP, PKS) parkingi • gęsta sieć dróg lokalnych • świadomość władz lokalnych dotycząca konieczności podejmowania działań w reakcji na obserwowane zmiany klimatyczne • „wyczulenie” osób młodych na kwestie ochrony środowiska • tradycje kulturowe na terenie obszaru LSR • wysoki poziom bezpieczeństwa osobistego niskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • poprawa stanu infrastruktury turystycznej poprzez realizację inwestycji w zakresie budowy sieci ścieżek rowerowych, pieszych i konnych, wyznaczenie tras turystycznych rowerowych i konnych oraz rozwój szlaków kajakowych i przestroni nad obszarami wodnymi w postaci pomostów, przystani, kąpielisk itp. wraz z infrastrukturą towarzyszącą • traktowanie rozwiązań proekologicznych jako priorytetu w realizowanych inwestycjach; • podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców, przedsiębiorców działających na obszarze LSR oraz odwiedzających ten obszar turystów • kultywowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych • popularyzacja wykorzystania rowerów jako alternatywnego środka transportu dzięki rozwijaniu sieci ścieżek rowerowych • rozwój małej infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej, kulturowej, sportowej i innej podnoszącej jakość życia mieszkańców • poprawa stanu infrastruktury wycieczkowej i rekreacyjnej w postaci budowy małej infrastruktury

		<ul style="list-style-type: none"> • bardzo dobre warunki przyrodniczo-klimatyczne do rozwoju turystyki (agroturystyki i potencjał do stworzenia zagród edukacyjnych) • położenie w bliskiej odległości od Warszawy • rozwinięty system edukacji na poziomie ponadpodstawowym, zapewniający wysoko kwalifikowane kadry • bogate dziedzictwo historyczne (materialne i niematerialne) oraz ciekawy krajobraz 	<p>takiej jak: ławki, wiaty, place zabaw, skateparki, centra miejscowości itp.</p> <ul style="list-style-type: none"> • wsparcie tworzenia koncepcji Smart Villages; • rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej <p>Wsparciem objęte mogą być:</p> <ul style="list-style-type: none"> — roboty budowlane, modernizacja infrastruktury trwałej mające na celu przystosowania obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami — roboty budowlane, modernizacja infrastruktury trwałej mające na celu ekologizację instytucji (tzn. poprawę wpływu na środowisko funkcjonowania i zarządzania całej instytucji, w tym w zakresie aspektów technologicznych), — zakup, modernizacja wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu umożliwiający rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty lub/oraz umożliwiający wypracowanie nowych formatów działań i sposobów budowania relacji z odbiorcami w tym: działania związane z wykorzystaniem i rozwojem aplikacji i usług teleinformatycznych,
--	--	---	---

				<ul style="list-style-type: none"> — rozwój kultury związanej z treściami cyfrowymi oraz zwiększenie znaczenia oferty świadczonej on-line, — digitalizacja zasobów pod warunkiem powszechnego udostępnienia (wyłącznie jako element projektu), — wdrożenie systemów liczenia odwiedzających i kontroli przepływu osób odwiedzających obiekty objęte wsparciem (wyłącznie jako element projektu), — wsparcie turystycznych szlaków tematycznych i produktów turystycznych (odwołujących się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych <p>Wsparciem objęte mogą być:</p> <ul style="list-style-type: none"> — roboty budowlane, modernizacja oraz rozwój systemów oznakowania istniejących szlaków turystycznych i wyposażenie ich w niezbędną infrastrukturę (w tym z zakresu przystosowania obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami) z uwzględnieniem ochrony terenów otwartych, w szczególności przez utrzymywanie jak najwyższego poziomu powierchni biologicznie czynnej zagospodarowywanych terenów, — zakup wyposażenia do rozwoju oferty turystycznej istniejących szlaków turystycznych, poprawy obsługi ruchu turystycznego, promocji (promocja dotyczy
--	--	--	--	--

				<p>wyłącznie istniejącego szlaku turystycznego będącego przedmiotem projektu),</p> <ul style="list-style-type: none"> — wprowadzenie innowacji i cyfryzacji w ramach przemysłu turystycznego i jego produktów, np. w zakresie zarządzania, systemu organizacji usług, kreowania nowych, innowacyjnych produktów czy wykorzystywania efektów współpracy i synergii do realizacji usług turystycznych, co pozwoli na wzrost dochodów i tym samym przyczyni się do odbudowy lokalnych gospodarek, — wsparcie dla projektów zrównoważonej turystyki w celu zwiększenia zatrudnienia i stworzenia wysokiej jakości miejsc pracy, zwłaszcza dla społeczności znajdujących się w trudnej sytuacji, z wykorzystaniem potencjału podmiotów ekonomii społecznej, — usuwanie barier architektonicznych dla osób z niepełnosprawnościami. <p>Kwalifikowalne do dofinansowania będą:</p> <ul style="list-style-type: none"> — w przypadku projektów realizowanych w ramach wsparcia sektora kultury – obiekty związane wyłącznie z funkcją kulturalną, — koszty modernizacji, konserwacji lub poprawy infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego kwalifikują się do wsparcia, jeżeli w skali roku przynajmniej 80% czasu lub powierzchni tej infrastruktury jest
--	--	--	--	--

					wykorzystywane do celów związanych z kulturą.
--	--	--	--	--	---

Źródło: opracowanie własne

Cele tematyczne LSR odnoszą się do istotnych problemów obszaru, jakim jest słaba oferta usług turystyczno-rekreacyjnych (niewykorzystanie zasobów środowiska naturalnego) oraz niewystarczająca liczba wysokiej jakości miejsc pracy (cel 1). Skutkuje to m.in. zmniejszaniem się liczby mieszkańców, w tym odpływem wielu młodych, aktywnych i kreatywnych osób oraz postępującym starzeniem się społeczeństwa. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej i osiedleńczej obszaru LSR będzie mieć na celu rozwiązanie problemu, jakim jest słabe wykorzystanie potencjałów w obszarze czasu wolnego i turystyki. Poza tym działania w ramach realizacji tego celu mają przyczynić się do rozwiązania problemu niskiego poziomu przedsiębiorczości. Ponadto na obszarze partnerstwa nie funkcjonuje jeden spójny produkt turystyczny, a synchronizowanie działań różnych członków LGD może z powodzeniem rozwiązać ten problem poprzez zintegrowanie działań mających na celu promocję obszaru turystycznego LGD (obszar Doliny Liwca). Z kolei – w celu 2 istotnym wyzwaniem obszaru LSR jest utrzymanie wysokiej jakości środowiska, które jest ważnym aspektem w kontekście ochrony zdrowia mieszkańców, jakości środowiska (jakość gleby, wody) oraz rozwoju turystyki (czystość rzek, bioróżnorodność, krajobraz).

Kolejnym etapem prac nad LSR była identyfikacja możliwych, negatywnych następstw istnienia zidentyfikowanych głównych problemów. LGD będzie wspierać zarówno lokalne, jak i ponadlokalne inicjatywy, szczególnie uwzględniając na obszarze LSR możliwość wykorzystania potencjału jakim jest możliwość pozyskania instrumentów terytorialnych w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) Partnerstwo na rzecz rozwoju Liwca. Biorąc pod uwagę zmiany zachodzące na mazowieckim rynku pracy, a także trendy demograficzne mające na nie znaczący wpływ, LGD zaplanowała wsparcie osób w niekorzystnej sytuacji. Osoby w niekorzystnej sytuacji to osoby, które doświadczają różnych form niedostatku, wykluczenia społecznego i ograniczeń w dostępie do zasobów. Najczęściej są to osoby bezrobotne, o niskich dochodach, starsze, niepełnosprawne, samotne matki, młodzi ludzie bez wykształcenia, mniejszości etniczne, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, osoby mieszkające w obszarach o słabej infrastrukturze, a także osoby z ograniczonym dostępem do usług publicznych. LGD identyfikuje poniższe grupy osób w niekorzystnej sytuacji:

- **kobiety** – zidentyfikowanym problemem jest przezwycięzenie stereotypy odgrywania tradycyjnych ról społecznych i wsparcie przywrócenia ich dla lokalnego rynku pracy. Zdiagnozowano kilka problemów dotyczących tej grupy społecznej, m.in. zauważono, iż sztywna organizacja czasu pracy i niedostatek opieki instytucjonalnej to główne czynniki powodujące trudności w łączeniu pracy zawodowej i opieki nad dziećmi;
- **osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie** - sytuacja osób z niepełnosprawnością na lokalnym rynku pracy jest niekorzystna, co obrazuje niski poziom aktywności zawodowej i relatywnie wysokie bezrobocie osób niepełnosprawnych. Taka sytuacja w efekcie rodzi wiele negatywnych zjawisk wśród osób niepełnosprawnych: pogłębia izolację i bezradność, utrwała postawy roszczeniowe wobec pomocy instytucji publicznych, utrwała negatywne stereotypy społeczne dotyczące pracy osób z niepełnosprawnością. Dlatego konieczne jest wyrównywanie szans osób zagrożonych wykluczeniem społecznym tak, aby włączyć je w życie społeczne oraz ułatwiać integrację na rynku pracy.
- **osoby poszukujące zatrudnienia, w tym mieszkańcy osiedli po-PGR** – osoby biernie zawodowo wyzwaniem tej grupy społecznej będzie ich szybkie dopasowanie do oczekiwań pracodawców, wspieraniem „młodej przedsiębiorczości”, powstrzymywaniem przed emigracją do większych ośrodków miejskich, wyzwaniem będzie przywrócenia na rynek pracy tych, którzy są od niego najbardziej oddaleni z powodów barier o charakterze zarówno subiektywnym, jak i obiektywnym. Z uwagi na problemy, na jakie napotykały osoby zagrożone wykluczeniem społecznym podczas szukania zatrudnienia, jak i jego utrzymania, niezbędne jest podejmowanie licznych działań przyczyniających się do pozostawania na rynku pracy jak najdłużej. Obejmą one m.in. wsparcie kierowane do pracodawców, zapewniające ułatwienia w zatrudnianiu osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz osób biernych zawodowo.

Obejmie ono m.in.: poradnictwo psychologiczne, coaching pracowniczy, trenera pracy, szkolenia z zakresu rodzajów niepełnosprawności i wynikających z nich barier.

- **migranci** - grupa docelowa obejmuje osoby przebywające na terenie obszaru LSR pochodzące głównie z terenu objętego działaniami zbrojnymi Ukrainy. Potrzeby tych osób odnoszą się głównie do zapewnienia dostępu do infrastruktury społecznej i możliwości podjęcia działalności gospodarczej,

LGD dołoży wszelkich starań aby sposoby animacji, komunikacji i informowania lokalnej społeczności o działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji w sposób dostosowane zostały do potrzeb tych osób – w Planie komunikacji zaplanowano, zarówno tradycyjne narzędzia komunikacji tj. informacje na stronach internetowych LGD, gmin członkowskich, za pośrednictwem mediach społecznościowych, tablicach informacyjnych gmin.

Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia

W niniejszym rozdziale wskazano opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi i strategiami w szczególności strategią rozwoju województwa, strategiami ponadlokalnymi i terytorialnymi dotyczącymi obszaru działania LGD, poprzez porównanie celów i założeń tych dokumentów z celami LSR i wykazanie ich spójności, czyli w jaki sposób LSR łączy się z szerszymi strategiami rozwoju na wyższym poziomie. Dodatkowo opisano sposób integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów, czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji zaplanowanych przedsięwzięć LSR. Cele tematyczne LSR są spójne ze Strategią zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030²⁵. W strategii przedstawiono pogłębioną analizę możliwości rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w wymiarze regionalnym, co umożliwiło określenie kluczowych kierunków ich rozwoju do 2030 r. Podstawowym dokumentem o randze strategicznej w ujęciu regionalnym jest Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze (SRWM 2030+)²⁶. W Strategii określono cel główny polegający na zapewnieniu wysokiej jakości życia poprzez trwałą i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska. W Strategii zidentyfikowano OSI, w których występują problemy będące barierą rozwoju regionu wskazując, jako OSI problemowe ostrołęcko-siedlecki, płocko-ciechanowski, radomski zgodnie z celami 2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe oraz 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze (KSRR). Obszary strategicznej interwencji kluczowe dla obszaru LSR wpisują się w obszary dla OSI problemowego Siedleckiego obszaru strategicznej interwencji²⁷ – należą do obszarów charakteryzujących się kumulacją problemów społecznych. Strategiczna Interwencja dla obszaru LSR w OSI problemowym Siedleckiego obszaru strategicznej interwencji zorientowana będzie na poprawę atrakcyjności osiedleńczej obszaru LSR, wzmacnianie postaw przedsiębiorczych i rozwój lokalnego rynku pracy poprzez wykorzystanie istniejącego potencjału i specjalizacji gospodarczych. Z kolei - atrakcyjność turystyczna obszaru LSR, w szczególności obszarów w pasmach przyrodniczo-kulturowych, pozwolić ma na rozwój konkurencyjnej oferty turystycznej. Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR na obszarze OSI problemowym Siedleckiego obszaru strategicznej interwencji skoncentrowane będą zatem na wskazanych poniżej obszarach odnoszących się do wsparcia rozwoju gospodarczego obszaru LSR poprzez: wzmacnianie wykształconych specjalizacji gospodarczych,

²⁵ Zob. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 przyjęta Uchwałą nr 123 Rady Ministrów z dnia 15 października 2019 r. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 jest jedną ze strategii rozwoju, o których mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1057 oraz z 2022 r. poz. 1079) i zastąpiła Strategię zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012–2020 przyjętą uchwałą nr 163 Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2012 r. (M.P. poz. 839)

²⁶ Por. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze, Załącznik do uchwały nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24.05.2022 r.

²⁷ Subregion siedlecki obejmuje powiat węgrowski, powiat sokołowski, powiat siedlecki, miasto Siedlce, powiat łosicki

m.in. sektora rolnego, przetwórstwa rolno-spożywczego, rozwój infrastruktury turystycznej i promocję zintegrowanej oferty turystycznej. Natomiast w obszarze poprawy stanu środowiska naturalnego na podnoszeniu świadomości kulturowej i środowiskowej mieszkańców.

Cele oraz przedsięwzięcia zawarte w LSR, opracowano w dwóch wymiarach społecznym i gospodarczym oraz przestrzennym (środowisko i infrastruktura), zachowując zgodność z celami, wizją i misją Strategii Terytorialnej Partnerstwo Razem dla Rozwoju Doliny Liwca²⁸. Dokument ten jest pierwszym tego typu opracowaniem, sporządzonym we współpracy 10 gmin i powiatu węgrowskiego. Analiza planowanych kierunków działania LSR pokazuje również spójność ze strategiami gmin członkowskich na lata 2021-2027²⁹. W okresie tworzenia LSR nie zakończone zostały jeszcze prace nad Strategią Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2021-2027³⁰.

Tabela 12. Analiza powiązań dokumentów strategiczny z obszaru LSR z celami tematycznymi LSR

Tytuł dokumentu	Analiza powiązań z poszczególnymi celami tematycznymi LSR	
	Cel 1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa	Cel 2. Rozwój inicjatyw lokalnych wspierających społeczeństwo
Strategia zrównoważonego rozwoju wsi rolnictwa i rybactwa 2030	Cel szczegółowy III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa	Cel szczegółowy II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska
Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze	Obszar Gospodarka: kierunek działań 1, 6. Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich	Obszar Społeczeństwo: Kierunek działań 15. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, 16. Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych i opiekuńczych, 17. Aktywizacja społeczno-gospodarcza mieszkańców, 19. Włączenie i integracja społeczna Obszar Środowisko i Energetyka: Kierunek działań 10. Zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zachowanie wysokich walorów środowiska, Obszar Kultura i Dziedzictwo: Kierunek działań 20. Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego, 21. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa, 22. Upowszechnianie kultury i twórczości, 23. Kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystyczne

²⁸ Partnerstwo tworzy: Powiat węgrowski, Miasto Węgrów, gmina Łochów, gmina Liw, gmina Jadów, gmina Miedzna, gmina Strachówka, gmina Stoczek, gmina Sadowne, gmina Korytnica, Strategia opracowana przez Związek Miast Polskich, Warszawa 2021

²⁹ Gmina Liw, Gmina Grębków, Gmina Korytnica nie posiada aktualnego dokumentu strategicznego na okres programowania 2021-2027.

³⁰ Zob. uchwała nr 230/69/2020 Zarządu Powiatu Węgrowskiego z dnia 8 maja 2020 r. w sprawie powołania Zespołu ds. Strategii Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2021-2027

<p>Strategia Terytorialna Partnerstwo Razem dla Doliny Liwca</p>	<p>Cel 1 sfera gospodarcza Wzmocniony sektor przedsiębiorstw obszaru partnerstwa Razem dla Rozwoju Doliny Liwca</p> <p>Cel 2 sfera społeczna Dolina Liwca – obszar przyjazny rodzinie, z nowoczesnymi usługami edukacyjnymi, rekreacyjnymi i społecznymi.</p>	<p>Cel 3 sfera środowiskowo- przestrzenna Dolina Liwca - ekologiczny most regionu. Obszar o wysokiej jakości środowiska naturalnego ze zrównoważoną infrastrukturą komunikacyjną i komunalną</p>
<p>Strategia Rozwoju Miasta Węgrowa na lata 2021-2030</p>	<p>Cel strategiczny 1. Poprawa jakości życia mieszkańców oraz wzrost atrakcyjności osiedleńczej Węgrowa</p> <p>Cel strategiczny 2. Wzrost atrakcyjności turystyczno – gospodarczej Węgrowa</p>	<p>Cel strategiczny 3. Zrównoważone kształtowanie ładu przestrzennego i ochrona środowiska</p>
<p>Strategia rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw</p>	<p>Cel szczegółowy: Tworzenie i rozwój konkurencyjnych produktów turystycznych, dostosowanych do określonych rynków (segmentów rynkowych)</p> <p>Cel szczegółowy: Zmiana negatywnych (pasywnych) postaw społecznych (indywidualnych i instytucjonalnych) dotyczących rozwoju turystyki</p>	<p>Cel szczegółowy: Zachowanie istniejących oraz tworzenie i rozwój nowych walorów turystycznych, stanowiących podstawę produktów turystycznych</p> <p>Cel szczegółowy: Budowa infrastruktury turystycznej i ogólnej warunkującej rozwój turystyki</p> <p>Cel szczegółowy: Stworzenie nowego, pozytywnego wizerunku gmin jako regionu atrakcyjnego turystycznie i sprzyjającego inwestycjom turystycznym</p> <p>Cel szczegółowy: Stworzenie sprawnego systemu organizacyjnego lokalnej turystyki, pozwalającego na wdrożenie strategii i osiągnięcie założonych celów</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Łochów na lata 2016-2022 z perspektywą do 2027³¹</p>	<p>1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą.</p> <p>1.2.2. Rozwinięta aktywność obywatelska</p> <p>3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość.</p> <p>3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw</p>	<p>3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liw, 3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne.</p> <p>2.2. Harmonijnie ukształtowania przestrzeni gminy. 2.2.1. Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej.</p> <p>2.2.2. Rewitalizacja wybranych obszarów gminy.</p> <p>3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Miedzna na lata 2016 - 2025³²</p>	<p>Cel strategiczny nr 1 Zwiększanie liczby i jakości lokalnych miejsc pracy oraz rozwój nowych sektorów lokalnej gospodarki</p>	<p>Cel strategiczny nr 3. Poprawa jakości i dostępności usług użyteczności publicznej oraz rozwój infrastruktury komunalnej i budownictwa</p>

³¹ Zob. Strategia Rozwoju Gminy Łochów na lata 2016-2022 z perspektywą do 2027, uchwała nr XXV/159/2016 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 27 kwietnia 2016 r.

³² Zob. Strategia Rozwoju Gminy Miedzna na lata 2016 -2025, uchwała nr XIX/99/2016 Rady Gminy Miedzna z dnia 26 stycznia 2016 r.

	Cel strategiczny nr 2. Rozwój usług społecznych oraz integracja mieszkańców gminy	Cel strategiczny nr 4. Rozwój zarządzania strategicznego, współpracy partnerskiej oraz systemów komunikacji i promocji
Strategia Rozwoju Gminy Stoczek na lata 2022-2028 ³³	Sfera Gospodarcza S.5 Zaktywizowana przedsiębiorczość, wykreowane nowe miejsca pracy oraz unowocześnione rolnictwo gwarancją rozwoju i dochodów budżetu Gminy Sfera Społeczna S.3 Infrastruktura pomocy społecznej dostosowana do potrzeb osób zagrożonych wykluczeniem S.4 Otwarty i pomocny dla mieszkańców oraz efektywnie funkcjonujący samorząd gminny	Sfera Ekologiczno-Przestrzenna S1 Planowanie przestrzenne i infrastruktura wspierające rozwój gospodarczy i podwyższająca jakość życia mieszkańców S2 Ochrona oraz wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych Gminy
Strategia Gminy Wierzbno na lata 2020-2030 ³⁴	Cel 1. Rozwój tradycyjnych i nowych sektorów gospodarki lokalnej Cel 2. Rozwój usług społecznych	Cel 3A. Uporządkowanie gospodarki przestrzennej. Rozwój infrastruktury drogowej, gazowej, telekomunikacyjnej Cel 3.B. Rozwój usług komunalnych, infrastruktury ochrony środowiska
Strategia Rozwoju Gminy Sadowne do 2025 roku ³⁵	C1. Rozwój innowacyjnej gospodarki oraz zwiększanie atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej Gminy przy zachowaniu walorów przyrodniczych, rozwój przestrzeni publicznej C4. Aktywne rozwiązywanie problemów społecznych oraz aktywizacja społeczności lokalnych, integracja społeczności oraz dbałość o tradycję	C3. Dostęp mieszkańców Gminy do oświaty, kultury, rekreacji i sportu na najwyższym poziomie
Strategia Rozwoju Gminy Bielany na lata 2019-2024 ³⁶	Cel strategiczny A. Rozwój turystyki Cel strategiczny B. Rozwój przedsiębiorczości	Cel strategiczny A. Rozwój turystyki Cel strategiczny C. Poprawa jakości życia mieszkańców

Źródło: opracowanie własne

LGD zamierza ubiegać się o wsparcie, poza PS WPR. LGD posiada doświadczenie w realizacji projektów dotacyjnych finansowanych ze środków spoza PROW 2014-2020. LGD planuje pozyskanie środków FEM i innych EFSI, w tym Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027 oraz Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027. Wsparcie ze środków zewnętrznych, poza PS WPR zaplanowane

³³ Zob. Strategia Rozwoju Gminy Stoczek na lata 2022–2028, uchwała nr XLI/285/2023 Rady Gminy Stoczek z dnia 9 stycznia 2023 r.

³⁴ Zob. Strategia Gminy Wierzbno na lata 2020-2030, uchwała nr XIX/104/2020 Rady Gminy Wierzbno z dnia 31 marca 2020 r.

³⁵ Zob. Strategia Rozwoju Gminy Sadowne do 2025 roku Uchwały nr XIX/88/2016 Rady Gminy Sadowne z dnia 28 kwietnia 2016 roku w sprawie zmiany Uchwały Nr XII/92/2003 w sprawie uchwalenia „Strategii Rozwoju Gminy Sadowne do roku 2020”

³⁶ Zob. Strategia Rozwoju Gminy Bielany na lata 2019-2024, uchwała nr XVI/67/2019 Rady Gminy Bielany z dnia 16 września 2019 r.

zostało w ramach Przedsięwzięcie 1.3 Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR oraz Przedsięwzięcie 2.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej i usług dla lokalnych społeczności.

W LSR zintegrowano różne działania służące realizacji celów LSR, w związku z czym zachowana została komplementarność dokumentu w aspektach odnoszących się do zaplanowanych przedsięwzięć. Kompleksowe rozwiązanie problemów jest nadrzędnym celem realizowanych przedsięwzięć, występujących na obszarze LSR. Poniżej zaprezentowano mechanizmy zachowania komplementarności przedsięwzięć na poziomie lokalnej strategii w ujęciu przestrzennym, problemowym, instytucjonalno-proceduralnym oraz w ujęciu źródeł finansowania. W ramach procesu programowania LSR analizie poddano mechanizmy i narzędzia służące zapewnianiu koordynacji komplementarności LSR z innymi interwencjami finansowanymi w ramach funduszy unijnych oraz innych środków wsparcia zewnętrznego. Komplementarność i zintegrowanie z projektami finansowanymi z innych programów zostanie zapewniona na etapie wyboru projektów. Jednym z kryteriów wyboru projektów będzie komplementarność. Istotnym elementem w zakresie zapewniania komplementarności jest jej promowanie oraz zwiększanie świadomości jej wagi wśród wnioskodawców i beneficjentów.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu lokalności podejścia do rozwiązania problemów

W LSR zaplanowano integrację projektów. Oznacza to przygotowywanie koncepcji projektowych które w możliwie dużym stopniu łączą wymiary (gospodarczy, społeczny, środowiskowy, przestrzenny) oraz zadania o charakterze inwestycyjnym i nie inwestycyjnym. Bardzo ważna jest również wzajemna komplementarność projektów (np. wykorzystanie tej samej przestrzeni lub obiektów do realizacji działań dwóch różnych projektów) oraz korzystanie z efektów projektów już zrealizowanych. Planowane przedsięwzięcia są komplementarne względem obszaru LSR, na którym będą realizowane, a w szczególności odnoszą się do obszaru, który jest objęty największą koncentracją problemów i negatywnych zjawisk. Realizowana jest tym samym jedna z cech podejścia Leader tj. lokalne podejście. Cele zostały sformułowane na podstawie specyficznej sytuacji danego obszaru, jego silnych i słabych stron opisanych w przedstawionej powyżej w Rozdziale IV LSR analizie SWOT.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu oddolności podejścia i w sferze organizacyjnej

Integracja w sferze organizacyjnej oznacza budowanie kultury współpracy w ramach zawiązanego partnerstwa oraz na linii LGD – partnerzy społeczno-gospodarczy (wnioskodawcy). Ten drugi wymiar jest szczególnie ważny w przygotowaniu projektów publicznych, które powinny uwzględniać wpływ, jaki wywierają na otoczenie społeczno-gospodarcze (np. dostrzeganie roli przedsiębiorców i twórców w kreowaniu produktu turystycznego). W ramach przedsięwzięć LSR ujęto wszystkie formy wsparcia, zarówno projekty konkursowe, jak i projekty grantowe i operacje własne, co pozwoli na dodatkowe oddolne zaangażowanie lokalnych partnerów. Udział partnerów społecznych, gospodarczych i publicznych zapewniono w organie decyzyjnym (Radzie LGD). Dobór przedsięwzięć również uwzględnia skierowanie ich do wszystkich sektorów – zob. tabela określająca grupy docelowe LSR. Na etapie realizacji LSR zaplanowano aktywne włączenie wszystkich członków LGD poprzez umożliwienie zgłaszania nowych pomysłów do realizacji LSR. Warty podkreślenia jest, że w Statucie LGD wskazano, że w celu zapewnienia partnerskich relacji w LGD i efektywnej współpracy różnych podmiotów wdrażających LSR relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji, zasady wymiany informacji oraz sposób komunikacji pomiędzy członkami LGD komunikacja prowadzona będzie w sposób zapewniający dostępność osobom ze szczególnymi potrzebami przez stosowanie uniwersalnego projektowania lub racjonalnych usprawnień, w tym za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej wraz z informacją o metodach umożliwiających skorzystanie z takich środków komunikacji.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu partnerskiego podejścia

LGD posiada doświadczenie realizacji projektów partnerskich. W latach 2016-2022 zrealizowanych zostało pięć projektów współpracy, w tym dwa międzynarodowe³⁷. W LSR zaplanowano wdrożenie projektów partnerskich w przedsięwzięciu 1.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej. LGD planuje realizację projektów w partnerstwie z udziałem partnerów zagranicznych oraz krajowych z spoza obszaru objętego daną LSR. Projekty partnerskie realizowane będą w obszarze promocji pomysłów kulinarnych i różnego rodzaju warsztatów i szkoleń. Uzasadnieniem realizacji projektów partnerskich w tym obszarze są dobre praktyki LGD z okresu 2014-2020 projektów współpracy realizowanych na rzecz lokalnych organizacji pozarządowych i mieszkańców.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu innowacyjności

W LSR zwrócono uwagę na problemy dotyczące niskiego poziomu innowacyjności lokalnej gospodarki. W konsekwencji, w ramach przyjętych kryteriów oceny operacji zastosowano w LSR kryterium innowacyjności. Zaplanowano preferowanie rozwiązań kreatywnych (w przeciwieństwie do rozwiązań imitujących i pozornych) powstających w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczących nowych produktów, usług, procesów lub organizacji. Dodatkowo, innowacyjnym rozwiązaniem stosowanym przez LGD będzie wspólna identyfikacja wizualna. Jej stosowanie przez beneficjentów będzie dodatkowo punktowane. Stosowanie atrakcyjnego loga przyczyni się z pewnością do zwiększania rozpoznawalności LGD.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu integracyjnego podejścia

Przedsięwzięcia przedstawione w LSR wzajemnie się uzupełniają, dopełniając w osiągnięciu wyznaczonego celu. Wszystkie przedsięwzięcia wykazują synergię lub komplementarność w osiągnięciu celów LSR oraz oddziałując pozytywnie na siebie uzupełniając swoje efekty i potęgując je, a zależności zostały opisane i uzasadnione zakresem i specyfiką przedsięwzięć oraz celami LSR (tabela poniżej). Szczególnie wysoki stopień komplementarności międzyprogramowej (integrującej podejście do oddziaływania na zidentyfikowane problemy) odnotowano w ramach przedsięwzięć zaplanowanych do finansowania ze środków PS WPR. Zaplanowano wykorzystanie projektów infrastrukturalnych realizowanych w ramach celu 2 do aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości zaplanowanego w ramach celu 1. Dodatkowo zaplanowano liczne działania animacyjne społeczność lokalną. Szczególnie wysokie oddziaływanie na inne przedsięwzięcia będą mieć działania realizowane w ramach smart villages.

Tabela 13. Ocena powiązań pomiędzy poszczególnymi przedsięwzięciami LSR (zgodnie z numeracją)

	1.1.	1.2.	1.3.	1.4.	2.1.	2.2.	2.3.
1.1.							
1.2.							
1.3.							
1.4.							
2.1.							
2.2.							
2.3.							

+2 – bardzo silne powiązanie	
+1 – silne powiązanie	

³⁷ Partnerzy LGD w projektach to: LGD Tygiel Doliny Bugu, LGD Równiny Wołomińskiej, LGD Ziemi Siedleckiej i LGD z Litwy VVG Nemunas.

D – neutralne powiązanie	
--------------------------	--

Źródło: opracowanie własne

Kolejnym z lokalnych kryteriów wyboru projektów będzie komplementarność. Istotnym elementem w zakresie zapewniania komplementarności jest jej promowanie oraz zwiększanie świadomości jej wagi wśród wnioskodawców i beneficjentów³⁸.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu tworzenia powiązań i współpracy

Uwzględnienie polityki rozwojowej stanowiącej na wyższym szczeblu, które oznacza w szczególności zachowanie spójności z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego poprzez realizację działań partnerskich. Wspólne działania nastawione są na współpracę i rozwój społeczności wszystkich partnerskich gmin i powiatów LGD ma dobre doświadczenia realizacji projektów partnerskich (projektów współpracy w okresie 2014-2020 – zob. Rozdział II. LSR). Niezależnie do działań konkursowych LGD zaplanowało partnerstwo w ujęciu wewnętrznym. LGD reprezentując partnerskie podejście do podmiotów z obszaru objętego LSR przewiduje w Statucie możliwość zgłaszania pomysłów na realizację nowych projektów przez LGD lub podmioty inne niż LGD w ramach LSR.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu lokalnego finansowania i zarządzania

W LSR zaplanowano wybór dostępnych źródeł finansowania odnoszący się do zdiagnozowanych problemów obszaru LSR, wskazując jako główne finansowania zarówno PS WPR (EFRROW). Jako dodatkowe źródło finansowania wskazano środki, przede wszystkim w ramach FEM dedykowane dla LGD w ramach EFS+ i EFRR. LGD planuje finansować realizację celów również z innych środków EFSI: Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 w ramach priorytetu VII Kultura Cel szczegółowy 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych, Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027 w ramach celu szczegółowego ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+). Podejmowane będą działania realizowane będą na poziomie lokalnym. Takie podejście, szczególnie w zakresie aktywnej integracji na poziomie społeczności lokalnej przyczynić się do poprawy spójności społecznej i terytorialnej.

Rozdział VI. Cele i wskaźniki

W poniższym rozdziale przedstawiono propozycję wskaźników stanowiących miarę realizacji celów oraz przedsięwzięć LSR. Wskaźniki wyznaczono na dwóch poziomach tj. produkty (na poziomie przedsięwzięć) oraz rezultaty (na poziomie celów). Wskaźniki mają swoje źródło w zapisach programów finansujących LSR mono funduszowej PS WPR (EFRROW). Cele LSR zostały sformułowane oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb i potencjału obszaru w zintegrowany sposób. W celu 1, z uwagi na interwencję zaplanowaną w obszarze społecznym uwzględniono finansowanie zarówno ze środków FEM (w przypadku ich pozyskania przez LGD), jak również PS WPR. Dzięki wykorzystaniu komplementarnych środków pomocowych z dwóch funduszy planuje uzyskanie efektu synergii.

Dodatkowo w celu 1. Planuje się pozyskanie dodatkowych środków pomocowych, poza PS WPR, jakim będą środki zewnętrzne FEM (EFRR) oraz inne EFSI. Dobór przedsięwzięć odpowiada celom, jakie zaplanowano do realizacji w ramach LSR. W ramach zaplanowanych działań pomocowych należy wskazać Działania FEM 2021-2027 tj.

³⁸ Kompletna lista lokalnych kryteriów wyboru operacji w ramach LSR zostanie opracowania wraz z procedurę oceny zgodnie z przepisami umowy ramowej w okresie 60 dni od dnia wyboru LSR.

Działanie FEMA.07.05 Edukacja osób dorosłych poza PSF, Działanie FEMA.08.01 Aktywizacja społeczna i zawodowa, Działanie FEMA.08.03 Potencjał partnerów i organizacji pozarządowych, Działanie FEMA.08.05 Usługi społeczne i zdrowotne, Działanie FEMA.08.06 Usługi społeczne na rzecz rodzin, Działanie FEMA.08.07 Integracja społeczna osób w kryzysie bezdomności i zagrożonych bezdomnością oraz Działanie FEMA.05.07 Kultura i turystyka. Zakres tematyczny wsparcia interwencji ze środków EFRROW zostanie określony szczegółowo w Wytycznych opracowanych przez MRIRW, poniżej zaprezentowano jednak warunki brzegowe do planowanych przedsięwzięć.

Tabela 14. Opis zakresu poszczególnych przedsięwzięć LSR

Przedsięwzięcie	Zakres wsparcia	Główne warunki wsparcia
Przedsięwzięcie 1.1. Rozwój przedsiębiorczości mieszkańców	Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota premii 100 tys. zł; max poziom dofinansowania 65% Możliwości finansowania odnoszą się do zakresu wpisującego się w cel tematyczny LSR Cel 1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa. Z pomocy wykluczone będą operacje dotyczące świadczenia usług dla rolnictwa.
	Rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej.	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 150 tys. zł; max poziom dofinansowania 65% Możliwości odnoszą się do zakresu wpisującego się w cel tematyczny LSR Cel 1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa. Z pomocy wykluczone będą operacje dotyczące świadczenia usług dla rolnictwa.
Przedsięwzięcie 1.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwoju gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych, gospodarstw opiekuńczych	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota wsparcia 150 tys. zł; max poziom dofinansowania 85%. Możliwości odnoszą się do zakresu wpisującego się w cel tematyczny LSR Cel 1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa. Z pomocy wykluczone będą operacje dotyczące świadczenia usług dla rolnictwa.
	Rozwój współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota wsparcia 150 tys. zł; max poziom dofinansowania 85%.
Przedsięwzięcie 1.3. Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR	Włączenie społeczne seniorów (osoby powyżej 60 roku życia), ludzi młodych (osoby do 25 roku życia) i osób w niekorzystnej sytuacji (osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, kobiety, migranci, rolnicy z małych gospodarstw niskotowarowych lub osoby	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JST poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków)

	poszukujące zatrudnienia np. mieszkańcy osiedli po-PGR)	
Przedsięwzięcie 1.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	Kształtowanie świadomości obywatelskiej (z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych): o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, o znaczeniu gospodarki rolno-spożywczej, o znaczeniu zielonej gospodarki, o znaczeniu biogospodarki, o znaczeniu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi, o znaczeniu wzmacniania programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, innej	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku Jednostek Sektora Finansów Publicznych (JSFP) poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków). Projekty partnerskie oraz projekty konkursowe.
Przedsięwzięcie 2.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej i usług dla lokalnych społeczności	Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej: infrastruktury kulturalnej, infrastruktury rekreacyjnej, infrastruktury turystycznej, infrastruktury sportowej, innej infrastruktury	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JSFP poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków). Operacje własne: max kwota dotacji 300 tys. zł; dofinansowanie do 100 %.
	Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji w zakresach dotyczących rozwoju przedsiębiorczości, rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych oraz rozwoju współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JSFP poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty dotyczące świadczenia usług dla rolnictwa.
Przedsięwzięcie 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi.	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JSFP poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków). Projekty grantowe: min. kwota kosztów projektu 10 tys. zł; max kwota dotacji 50 tys. zł; dofinansowanie do 100 %. Operacje własne: max kwota dotacji 300 tys. zł; dofinansowanie do 100 %.
Przedsięwzięcie 2.3. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	Projekty grantowe: dotacja na przygotowanie koncepcji smart village wynosi 4 tys. zł, ryczałt, nie ma wkładu własnego.	Projekty grantowe: dotacja na przygotowanie koncepcji smart village wynosi 4 tys. zł, ryczałt, nie ma wkładu własnego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie PS WPR

W PS WPR ustanowiono, zgodnie z rozporządzeniem (UE) 2021/2115³⁹ zestaw wskaźników rezultatu, stosowanych do ustalenia i monitorowania realizacji celów. Katalog wskaźników rezultatu został określony w załączniku I do rozporządzenia 2021/2115. Dla potrzeb wdrażania interwencji Leader zostało wybranych tylko kilka wskaźników, których katalog zamieszczono w poniższym rozdziale w zakresie, jaki wynika z celów LSR.

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Niniejszy rozdział opisuje charakterystykę wewnętrznej organizacji pracy LGD, sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami, wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie ich definicji i zasad oceny, a także lub operacji realizowanych w partnerstwie na obszarze LSR oraz informacja o realizacji projektów grantowych, w tym projektów obejmujących przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi (smart village), operacji własnych oraz operacji realizowanych w partnerstwie z partnerami spoza obszaru danej LSR.

Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD

Szczegółowe informacje dotyczące procedury wyboru operacji (wyboru Grantobiorców, wyboru operacji własnych, wybór partnerów do realizacji projektów partnerskich, zasady realizacji operacji własnych LGD zostaną opracowane po podpisaniu tzw. „Umowy ramowej” zawieranej pomiędzy LGD a Samorządem Województwa⁴⁰. Poniżej odniesiono się do najważniejszych kwestii formalnych jakie spełniały będą procedury.

- W ramach opracowanej dokumentacji przygotowane zostaną procedury dla poszczególnych rodzajów operacji realizowanych w ramach LSR: Procedura oceny i wyboru projektów w ramach naborów konkursowych, Procedura oceny i wyboru projektów w ramach nabór grantowych, Procedura realizacji operacji własnych, Procedura wyboru operacji partnerskich. Procedury zostaną także dostosowane do wymagań wytycznych obowiązujących w ramach EFRROW (PS WPR),
- Organem decyzyjnym odpowiedzialnym za ocenę i wybór operacji oraz ustalenie kwoty wsparcia będzie Rada LGD. Skład i zadania Rady określa Statut przyjmowany przez WZC. Procedury przewidują prowadzenie rejestru interesów członków organu decyzyjnego, pozwalającego na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami i poszczególnymi projektami, Procedury przewidują zachowanie parytetów sektorowych na każdym etapie oceny,

³⁹ rozporządzenie (UE) 2021/2115 z dnia 2 grudnia 2021 r. ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylającym rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 i (UE) nr 1307/2013 (Dz. Urz. UE L 435 z 06.12.2021, str. 1).

⁴⁰ § 3 ust. 6 pkt 2 projektu Umowy ramowej wskazuje, że w terminie 60 dni od dnia zawarcia umowy ramowej LGD zobowiązana jest do przekazania do zatwierdzenia do Zarządu Województwa:

- a) procedur wyboru i oceny operacji w ramach LSR,
- b) regulaminu organu decyzyjnego,
- c) procedury ustalania niebudzących wątpliwości interpretacyjnych kryteriów wyboru operacji,
- d) procedur wyboru i oceny Grantobiorców uwzględniających kryteria wyboru Grantobiorców w ramach projektów grantowych, niebudzący wątpliwości interpretacyjnych szczegółowy opis wyjaśniający ich znaczenie oraz sposób oceny wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów, jeżeli LGD przewiduje w LSR realizację projektów grantowych,
- e) planu szkoleń członków organu decyzyjnego i pracowników biura LGD w zakresie niezbędnym do zadań wynikających z ich kompetencji

- Organizacja pracy LGD uwzględniać będzie oddelegowanie do pomocy Radze LGD pracownika biura LGD lub zewnętrznego eksperta którego zadaniem będzie wsparcie organizacyjno-prawne nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności sporządzania dokumentacji, zgodności formalnej.
- Zakłada się prowadzenie konsultacji z mieszkańcami LSR, w tym członkami LGD opracowania procedur LGD i ich zmian (dotyczy to również aktualizacji dokumentu LSR). Zakłada się możliwie szeroką partycypację i otwartość prowadzonych konsultacji na propozycje członków LGD, partnerów społeczno-gospodarczych i mieszkańców obszaru LSR zgodnie z Kanonem Konsultacji⁴¹.
- W celu konsultacji zmiany procedur (w tym również aktualizacji dokumentu strategicznego jakim jest LSR. Wnioski w sprawie zmian zapisów w Procedurach wdrożeniowych lub LSR będą mogli zgłaszać członkowie LGD, organy Stowarzyszenia oraz mieszkańcy obszaru LSR. Zgłaszanie będą sformalizowane i przyjmowane jest na formularzu - dostępnym na stronie internetowej oraz w biurze LGD.
- Działania animacyjne, informacyjne i promocyjne oraz doradztwo na rzecz wnioskodawców (beneficjentów) będą dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. LGD podejmie starania aby działania te były zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027⁴².
- Wsparcie realizowane będzie z poszanowaniem zasad horyzontalnych UE, o których mowa w art. 10 TFUE. Wsparcie będzie udzielane wyłącznie projektom i beneficjentom, którzy przestrzegają przepisów antidyskryminacyjnych, o których mowa w art. 9 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 2021/1060. W przypadku, gdy beneficjentem będzie jednostka samorządu terytorialnego (lub podmiot przez nią kontrolowany lub od niej zależny), która podjęła jakiegokolwiek działania dyskryminujące, sprzeczne z zasadami, o których mowa w art. 9 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 2021/1060, wsparcie w ramach polityki spójności nie będzie mogło być udzielone. Realizacja LSR będzie zgodna z Konwencją ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych oraz z zapisami Karty Praw Podstawowych w szczególności w integracji osób z niepełnosprawnościami (art. 26) oraz zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej (art. 34).
- W celu wyboru operacji LGD będzie stosować kryteria i procedury, które są niedyskryminacyjne, przejrzyste, gwarantują równouprawnienie płci i uwzględniają postanowienia Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, jak również zasady zrównoważonego rozwoju. Do przestrzegania zasad horyzontalnych zobowiązani będą również beneficjenci projektów. Realizowane w projektach działania będą uwzględniać wymogi dotyczące zasady równości szans i zapobiegania dyskryminacji. Realizowane projekty powinny charakteryzować się wysoką jakością i kompleksowością udzielanego wsparcia, zapewniać wysoki poziom jego dostosowania do potrzeb i umiejętności osób uczestniczących w projektach oraz uwzględniać ich indywidualne predyspozycje i możliwości. Na etapie realizacji projektu sposób wdrażania tych zasad będzie sprawdzany w procesie monitorowania, ewentualnej kontroli, czy ewaluacji.
- Wsparcie w ramach LSR będzie zgodne z zapisami ustawy z 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. W zakresie nieuregulowanym w ww. ustawie wsparcie będzie zgodne z zapisami ustawy z 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027.

Kluczowe założenia i etapy poszczególnych procedur będą przedstawiały się następująco:

⁴¹ Konsultacje są częścią procesu budowania wspólnoty lokalnej. Polega on na poznawaniu perspektyw i potrzeb innych, na wspólnym namyśle nad konkretnymi rozwiązaniami i działaniami, wreszcie na przekonaniu, że celem tych działań jest wspólne dobro. Więcej na temat Kanonu Konsultacji [Kanon konsultacji](#)

⁴² Zob. Wytyczne dotyczące realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027, Minister Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2022.

- **Procedura konkursowa:** Ustalenie wysokości dostępnych środków (nie dotyczy ogłoszenia o pierwszych naborach wniosków); przekazanie informacji do ZW o zamiarze ogłoszenia naboru wniosków o przyznanie pomocy w ramach konkursu otwartego; Podanie do publicznej wiadomości informacji o naborze wniosków; Nabór wniosków; Przygotowanie dokumentacji po zakończonym naborze wniosków; Ocena wniosków złożonych w naborze; Protest; Informacja do wnioskodawców: o wybraniu bądź niewybraniu projektów; Przekazanie dokumentów do ZW; Protest (Wniesienie protestu i ustosunkowanie się do niego, Posiedzenie Rady); Ponowny wybór operacji przez LGD (W przypadku, gdy ZW po rozpatrzeniu protestu uzna za stosowne) - Ponowny wybór operacji w wyniku skierowania do LGD sprawy przez ZW; Pozostawienie protestu bez rozpatrzenia.
- **Procedura – projekty grantowe:** Zawarcie umowy o przyznanie pomocy na realizację projektu grantowego; Podanie do publicznej wiadomości informacji o naborze wniosków; Nabór wniosków; Przygotowanie dokumentacji po zakończonym naborze wniosków; Ocena wniosków złożonych w naborze; Informacja do wnioskodawców: o dokonanej ocenie i możliwości wniesienia protestu; Rozpatrzenie odwołań od decyzji Rady oraz wybór operacji do finansowania; Informacja do wnioskodawców o końcowych wynikach oceny; Przekazanie dokumentacji dotyczącej Grantobiorców do ZW; Uzupełnienie braków formalnych we wnioskach; Zawarcie umów z grantobiorcami,
- **Procedura – operacje własne:** Podanie do publicznej wiadomości informacji o zamiarze realizacji operacji własnej; Złożenie wniosku do ZW; Wyniki oceny; Ocena wniosku o przyznanie pomocy na projekt własny; posiedzenie Rady; Przekazanie dokumentacji do SW.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru operacji w ramach realizacji LSR zostaną ustanowione po podpisaniu umowy ramowej, w drodze przeprowadzonych konsultacji społecznych, przy zastosowaniu następujących metod partycypacyjnych: warsztaty konsultacyjne, ocena partycypacyjna. W wyniku konsultacji oraz mając na uwadze uwarunkowania i wymagania funduszy finansujących, ustalone zostaną kryteria, które będą – zgodnie z zapisami Statutu – zatwierdzone przez WZC. Proces tworzenia kryteriów zostanie oparty o zapisy przygotowanej LSR, w tym w oparciu o preferencje wskazane w części przedsięwzięć wyznaczonych w ramach Strategii. W przypadku zmiany kryteriów wyboru operacji procedura w tym zakresie będzie oparta o następujące założenia: w przypadku gdy w trakcie monitoringu i/lub ewaluacji prac nad wdrażaniem Strategii zaistnieją okoliczności związane z potrzebą zmiany założeń kryteriów wyboru operacji, Zarząd LGD przygotowuje propozycję zmian mogących poprawić zaistniałą sytuację. Następnie propozycje te zostaną podane konsultacją społeczną w postaci informacji zamieszczonej na stronie internetowej o proponowanych zmianach, z możliwością przesyłania swoich opinii co do ich zakresu (z wyznaczonym terminem na ostateczne wnoszenie swoich uwag przez zainteresowaną stronę). Po przeprowadzonych konsultacjach i uwzględnieniu płynących z nich wniosków, nastąpi proces aktualizacji założeń kryteriów, którego końcowym elementem będzie zatwierdzenie zmian przez upoważniony do tego organ Stowarzyszenia. Opisany powyżej proces zapewnia tym samym społeczności lokalnej powszechny i systematyczny udział w konsultacjach nad kształtem i zmianami kryteriów.

Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność i inkluzyjność

LGD planuje uwzględnienie w lokalnych kryteriach wyboru, w szczególności kryterium innowacyjności. W tym zakresie biorąc pod uwagę podstawową definicję innowacyjności wskazaną w dokumentach programowych, w trakcie konsultacji społecznych założeń LSR prowadzonych ze społecznością lokalną dokonano także analizy pojęcia innowacyjnych zadań w kontekście wyznaczonych celów Strategii – na bazie przeprowadzonych

konsultacji przyjęto definicję innowacyjności wynikającą z dokumentów programowych⁴³. Kryterium innowacyjności wynika wprost z diagnozy stanu obecnego obszaru LGD – opis uwarunkowań został przedstawiony w rozdziale diagnostycznym. W tym zakresie głównymi wnioskami zdanych zawartych w diagnozie (w tym danych z konsultacji społecznych) jest zbyt mała kreatywność lokalnych przedsiębiorców (słaba strona obszaru LSR); wychodząc naprzeciw tym uwarunkowaniom planuje się premiowanie operacji, które będą związane z twórczym (nie odtwórczym) zakresem operacji.

Zastosowanie kryterium innowacyjności⁴⁴ założono w przedsięwzięciach celu 1. Przedsięwzięcie 1.1. Rozwój przedsiębiorczości mieszkańców oraz Przedsięwzięcie 1.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych. Z kolei - kryterium operacji realizowanych w partnerstwie na obszarze LSR zostanie zastosowane jako jedna z preferencji w przypadku naborów wniosków w ramach przedsięwzięcia 1.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej. Świadczy o tym m.in. relatywnie niska aktywność organizacji pozarządowych na obszarze LGD, w tym NGO działających w sferze kultury oraz niewystarczająca współpraca mieszkańców na rzecz planowania rozwoju na szczeblu lokalnym. W LSR nie wyodrębniono przedsięwzięć, które będą realizowane tylko i wyłącznie w ramach operacji/projektów partnerskich.

Zaplanowano metodykę wdrożenia innowacyjności w projektach wspieranych ze środków LSR opartą o poszczególne kroki:

Krok 1: Zidentyfikowano problem na etapie diagnozy i analizy potencjałów obszaru LSR, gdzie wskazano na ograniczoną innowacyjność szczególnie lokalnych przedsiębiorców oraz przeważnie odtwórcze działania innowacyjne w obszarze animacji społeczności lokalnej.

Krok 2: Przyjęto definicję innowacyjności. Ustalono, że innowacyjność lokalna ma swoje odcienie i powinna być rozumiana szeroko dostosowując się do zakresu danej operacji. Innowacyjność operacji przejawia się na różne sposoby, objawiając się w postaci: wprowadzenia na rynek nowej usługi, produktu, technologii lub realizację operacji opartą na nowej usłudze, produkcie lub technologii, zastosowania nowego sposobu zaangażowania społeczności lokalnej, wykorzystania lokalnych surowców, zasobów (w tym kulturowych, historycznych, przyrodniczych i ludzkich) w innowacyjny sposób. Stopień oryginalności zmian wprowadzanych w ramach innowacyjności może być różny, obejmując **kreatywne rozwiązania**, które powstają na podstawie autorskich pomysłów, dotyczące nowych produktów, usług, procesów lub organizacji; **rozwiązania imitujące**, które są wzorowane na wcześniej istniejących usługach, procesach lub organizacjach, ale dotyczą nowego sposobu wykorzystania lub mobilizacji istniejących lokalnych zasobów, przyrodniczych, historycznych, kulturowych lub społecznych oraz **zmiany pozorne**, które w rzeczywistości nie są innowacjami w skali LSR. Są to drobne zmiany, które oferują jedynie pozorne nowości. **W LSR preferowane będą operacje zapewniające kreatywne rozwiązania, niż rozwiązania imitujące i zmiany pozorne.** Dążenie do innowacyjności w ramach LSR ma na celu **stymulowanie twórczości i poszukiwania nowych rozwiązań, które przyczyniają się do trwałego rozwoju lokalnego.** Poprzez wprowadzanie innowacyjnych operacji możliwe jest wyznaczanie nowych kierunków rozwojowych, zwiększanie konkurencyjności, optymalizacja zasobów i podnoszenie jakości życia mieszkańców. W LSR innowacyjne rozwiązania stanowią dodatkową szansę dla rozwoju obszaru LGD. Innowacyjność charakteryzuje się nowatorskim, niestandardowym, eksperymentalnym podejściem do

⁴³ Przez innowacyjność rozumie się zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny).

⁴⁴ Planuje się preferowanie innowacyjności kreatywnej, które powstają w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczącego nowych produktów, usług, procesów lub organizacji, w dalszej kolejności innowacyjności imitacyjnej polegającej na wzorowaniu operacji na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacjach. Dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych; finalnie innowacyjności pozornej, która w rzeczywistości nie będzie uznawana za innowacyjność na obszarze LSR.

lokalnych zasobów i tradycji, przyczyniając się do pozytywnych zmian na obszarze LGD. Aby działanie zostało za innowacyjne, wymagane jest, aby produkt, proces lub metoda organizacyjna były nowe lub znacząco udoskonalone w danym obszarze, w którym operacja będzie realizowana. Innowacyjność zakłada, że rozwiązania są świeże i niepowtarzalne, przynoszące nowe perspektywy i możliwości rozwojowe. Tworzenie innowacyjnych operacji w LSR ma na celu pobudzenie postępu i przyczynianie się do warunków sprzyjających pozytywnym transformacjom społeczno-gospodarczym.

Krok 3: Zaplanowano zasadność uprawdopodobnienia wystąpienia innowacyjności na etapie oceny i wyboru operacji. Dzięki innowacjom w LSR możliwe jest wykorzystanie potencjału obszaru LGD w nowatorski sposób. Otwarcie na nowe idee, eksperymentowanie z nietypowymi rozwiązaniami oraz adaptacja nowoczesnych technologii i praktyk organizacyjnych są kluczowe dla osiągnięcia pozytywnych efektów rozwojowych na obszarze LGD. W przypadku przedsięwzięcia dotyczącego przedsiębiorczości wprowadzenie innowacji na rynek jest jednym z celów projektu. Warunek ten jest uznawany za spełniony, gdy Wnioskodawca przedstawi **opinię dotyczącą innowacyjność projektu**, wydany przez podmiot zewnętrzny. Wnioskodawca powinien również opisać, w jaki sposób innowacja jest związana z realizowanym projektem.

Krok 3: przetestowano swoje rozwiązania, celem sprawdzenia czy innowacyjność działa. Na tym etapie poddano analizie doświadczenia LGD z wdrożeniem projektów innowacyjnych. Zgodnie z raportem z ewaluacji ex-post⁴⁵ dzięki wsparciu w ramach RLKS zrealizowano szereg nowych pomysłów, stanowiących udoskonalenia na poziomie lokalnym. W dużej mierze wynikało to z przyjętego kryterium innowacyjności. Przeważnie realizowano coś czego nie było na danym terenie.

Krok 4: doradztwo i promocja innowacyjności. Planuje się dedykowany innowacyjności moduł podczas szkoleń organizowanych przed konkursami, celem praktycznego wskazania sposobu zapewnienia innowacyjności projektów konkursowych – wnioskodawcom prezentowane będą ciekawe i twórcze rozwiązania kreowania innowacyjności w usługach z wykorzystaniem dedykowanych narzędzi⁴⁶; podczas wdrożenia operacji, stale świadczone będzie doradztwo w biurze LGD uwzględniające praktyczne aspekty innowacyjności projektu; planuje się publikację na stronie internetowej LGD dobrych praktyk projektów innowacyjnych, nie tylko ze środków LSR, lecz również z kraju, aby motywować wnioskodawców do działania i wdrażania innowacji

Krok 5: sprawozdawczość, ocena i ewaluacja rezultatów innowacyjności. Podczas corocznych warsztatów refleksyjnych prezentowane będą efekty projektów innowacyjnych. W ramach działań monitoringowych i sprawozdawczych planuje się raportowanie rezultatów wsparcia LSR z uwzględnieniem innowacyjności. W zakresie prowadzonych działań ewaluacyjnych uwzględniony będzie obszar badawczy odnoszący się do oceny efektów wsparcia LSR projektów innowacyjności.

Informacja o ewentualnej realizacji projektów grantowych i smart villages

Założenia przedmiotowej LSR przewidują realizację projektów grantowych oraz operacji własnych. W przypadku projektów grantowych przewidziano realizację za ich pomocą następujących przedsięwzięć LSR: Przedsięwzięcie 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi, Przedsięwzięcie 2.3. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi. Szczegółowe kwestie dotyczące założeń tych przedsięwzięć, rodzaju beneficjentów oraz kwoty budżetu na ich realizację przedstawiono w Rozdziale VI LSR.

Zgodność z FEM 2021-2027 w przypadku pozyskania dodatkowych środków na realizację LSR

⁴⁵ Zob. Raport z ewaluacji ex-post LGD Bądźmy Razem, 2022

⁴⁶ Przykładowo Tablica trendów konsumenckich, Trendy konsumenckie pomagają generować innowacyjne pomysły. Trendwatching.com

W przypadku pozyskania środków dodatkowych z FEM i innych EFSI na realizację celów LSR kryteria wyboru tych operacji będą zgodne z kryteriami wyboru projektów w odniesieniu do danego celu, typu projektu i właściwego funduszu (EFS+/ EFRR) określonego w takim programie.

Główną formą wdrożenia LSR będą projekty konkursowe. Ogłaszanie konkursów zapewni otwartość procesu i umożliwi każdemu zainteresowanemu podjęcie próby ubiegania się o dofinansowanie. Konkurencyjny charakter konkursu stymuluje również jakość i innowacyjność przedstawianych projektów. Konkursy opierają się na ściśle określonych kryteriach oceny, co zapewnia sprawiedliwość i transparentność w procesie selekcji projektów. Wszyscy wnioskodawcy są traktowani równo i mają równe szanse na otrzymanie finansowania. Ogłaszanie konkursów skutecznie angażuje lokalną społeczność, organizacje pozarządowe, przedsiębiorców, instytucje publiczne i inne podmioty w proces inwestycyjny. Konkursy stanowią zachętę do zgłaszania projektów, mobilizując lokalne potencjały i pomysły na rozwój.

LGD przewiduje możliwość realizacji projektów partnerskich w przedsięwzięciu 1.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej. Realizacja operacji w partnerstwie i projektów partnerskich w ramach LSR przynosi wiele korzyści, w tym wzajemne dzielenie się wiedzą, wzajemną wymianę doświadczeń, dostęp do różnorodnych źródeł finansowania oraz trwałe efekty. Wdrażanie operacji w partnerstwie jest zatem skutecznym podejściem, które sprzyja zrównoważonemu rozwojowi lokalnej społeczności. Partnerstwo pozwoli na współpracę między członkami partnerstwa (NGO's, instytucje publiczne, przedsiębiorstwa). Partnerzy mogą wzajemnie się uzupełniać, korzystając z różnych zasobów, kompetencji i perspektyw. Współpraca ta tworzy synergiczne efekty, zwiększając potencjał i skuteczność realizowanych operacji. W projekcie partnerskim partnerzy mają możliwość dzielenia się swoją wiedzą, doświadczeniem i dobrymi praktykami. To prowadzi do wzajemnego uczenia się i podnoszenia kompetencji, co przekłada się na lepszą jakość realizowanych operacji. Projekty partnerskie pozwalają również na osiągnięcie większego zasięgu i wpływu w porównaniu do działań podejmowanych przez pojedyncze podmioty. Dzięki partnerstwu można dotrzeć do większej liczby beneficjentów, obszarów terytorialnych lub sektorów, co prowadzi do bardziej kompleksowych i wszechstronnych działań. Partnerstwo sprzyja tworzeniu trwałych relacji i sieci współpracy. Wspólna praca nad projektem partnerskim prowadzi do budowania trwałych efektów, które przetrwają po zakończeniu samych operacji. Partnerstwo może prowadzić do długoterminowego rozwoju i współpracy pomiędzy różnymi podmiotami; będzie również szansą osiągnięcia pożądanego efektu komplementarności i synergii środków pomocowych⁴⁷. Ostatecznie, projekty partnerskie mogą otworzyć drogę do różnorodnych źródeł finansowania. Partnerzy mogą wносить wkład finansowy, zasoby, infrastrukturę lub otwierać możliwość dostępu do dotacji, grantów lub innych źródeł finansowych. To zwiększa dostępność środków finansowych i umożliwia realizację bardziej ambitnych operacji.

LGD przewiduje możliwość realizacji operacji własnych w przedsięwzięciu 1.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej, 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. Realizacja operacji własnych przez LGD przynosi wiele korzyści, takich jak wykorzystanie lokalnych zasobów i wiedzy, budowanie zaufania i generowanie trwałych efektów, rozwój kompetencji oraz promowanie samodzielności i roli LGD jako aktywnego inicjatora lokalnych działań. LGD, jako lokalna organizacja, ma bliski kontakt z lokalną społecznością i zna jej potrzeby oraz problemy. Działając z własnej inicjatywy, LGD może bardziej precyzyjnie dostosować operacje do lokalnych realiów, uwzględniając specyficzne potrzeby i priorytety mieszkańców. Realizowanie operacji własnych daje LGD większą elastyczność i umożliwia szybsze podejmowanie decyzji oraz reagowanie na zmieniające się warunki lokalne. LGD nie musi polegać na zewnętrznych partnerach, czy instytucjach, co przyspiesza proces

⁴⁷ Komplementarność zdefiniowano, jako wzajemne uzupełnianie się interwencji oraz koordynację działań realizowanych w ramach projektu. Synergia z kolei rozumiana jest jako ścisła współpraca różnych interwencji, wartość dodana wykraczająca poza sumę wszystkich rezultatów osiągniętych w poszczególnych przedsięwzięciach. Zob. więcej Raport końcowy z badania „Ocena komplementarności pomocy udzielonej w ramach Celów Tematycznych 8-11 w kontekście interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego, EVALU Warszawa 2023 r.

wdrażania operacji. LGD posiada wiedzę o lokalnych zasobach, potencjałach i umiejętnościach, które mogą być wykorzystane do realizacji operacji. Działając samodzielnie, LGD może skuteczniej wykorzystać te zasoby, włączając lokalne społeczności w proces tworzenia i wdrażania operacji. Realizowanie operacji własnych przez LGD umożliwi również nabycie doświadczenia, budowę kompetencji. Prowadzić to będzie do wzmacniania roli LGD, jako aktywnego inicjatora lokalnych działań. Dzięki sprawności organizacyjnej LGD zapewniona zostanie trwałość realizowanych projektów.

LGD przewiduje możliwość realizacji projektu grantowego w ramach przedsięwzięcia 2.3. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi; grant na przygotowanie koncepcji smart village wynosi 4 tys. zł, ryczałt, nie ma wkładu własnego. Projekty grantowe są wygodną metodą wdrażania operacji dla lokalnej społeczności. Wnioskodawcami tego zakresu będą organizacje pozarządowe (koła gospodyń wiejskich oraz OSR), przyczyni się to do aktywnego włączenia społeczności lokalnej.

Rozdział VIII. Plan działania

W poniższym rozdziale znajduje się zwięzła charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR. Zgodnie z projektem Umowy ramowej plan działania uwzględni osiągnięcie kamieni milowych, na okres do 30 czerwca 2026 r. kiedy wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR powinno zostać udzielone w wysokości odpowiadającej 40% (I kamień milowy) oraz na okres do 31 grudnia 2027 r. (II kamień milowy). Zakłada się, że na każdym etapie realizacji umowy ramowej kwoty określone w § 5 Umowy ramowej mogą zostać podwyższone na zasadach określonych odrębnie przez instytucję zarządzającą danym programem.

Szczegółowa informacja o planie działania LSR obejmująca harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników LSR znajduje się w tabeli Plan działania stanowiącej załącznik do LSR.

Rozdział IX. Plan finansowy LSR

Zaplanowana do realizacji LSR jest monofunduszową lokalną strategią rozwoju finansowaną ze środków PS WPR. Dla wsparcia z EFSI stanowiących bezpośrednie źródło finansowania LSR w latach 2021- 2027 skorzystano z załączonego formularza Budżet LSR i formularza Plan wykorzystania budżetu LSR. Na podstawie doświadczeń z okresu programowania 2014-2020 oraz zwiększony zakres obowiązków wynikających przede wszystkim z obsługi Rady LGD ustalono podział środków odpowiadający osiągnięciu sukcesywnemu osiągnięciu wskaźników w poszczególnych latach wdrożenia LSR. Plan finansowy zakłada realizację działań w każdym roku wdrażania LSR w większości przedsięwzięć. Z uwagi na ograniczone środki finansowe w celu 2, na inwestycje infrastrukturalne założono wydatkowanie środków w pierwszych dwóch latach LSR (2024-2025). Potencjalne źródła finansowania uzasadnione są stwierdzonymi potrzebami i zakresem wsparcia wskazanym w LSR. LGD planuje pozyskać dodatkowe środki w ramach FEM. LGD planuje pozyskanie potencjalnych / pośrednich źródeł finansowania przedsięwzięć wynikających z LSR, w tym także EFSI w zakresie nie objętym RLKS, które nie stanowią źródła finansowania:

- FEM, EFS+- Priorytet VII – Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu CS 4g (EFS+ - edukacja) Priorytet VIII – Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu CS 4h (EFS+ – włączenie społeczne) CS 4k (EFS+ – włączenie społeczne) CS 4l (EFS+ – włączenie społeczne)
- FEM, EFRR - Priorytet V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu CS 4vi (EFRR- kultura i turystyka)

-Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 w ramach priorytetu VII Kultura Cel szczegółowy 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;

- Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027 w ramach celu szczegółowego ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+).

- Krajowy Plan Odbudowy (KPO) – w ramach Funduszu Odbudowy w zakresie komponentu A Odporność i konkurencyjność gospodarki, cel szczegółowy A4. Zwiększenie dopasowania strukturalnego, efektywności i odporności kryzysowej rynku pracy, Reforma A4.5. Przedłużanie kariery zawodowej i promowanie pracy po przekroczeniu ustawowego wieku emerytalnego.

Tabela 15 Źródła finansowania i plan działania są w bezpośredni sposób powiązane z celami i przedsięwzięciami

Wymiar problemowy	Cel tematyczny LSR	Przedsięwzięcie LSR	Źródło finansowania
Wymiar gospodarczy i społeczny	1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa	Przedsięwzięcie 1.1. Rozwój przedsiębiorczości mieszkańców	EFROW <u>w przypadku pozyskania dodatkowych środków</u> Krajowy Plan Odbudowy (KPO)
Wymiar gospodarczy i społeczny	1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa	Przedsięwzięcie 1.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	EFROW
Wymiar gospodarczy i społeczny	1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa	Przedsięwzięcie 1.3 Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR	EFROW <u>w przypadku pozyskania dodatkowych środków</u> - FEM, EFS+ - Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027 w ramach celu szczegółowego ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+)

Wymiar gospodarczy i społeczny	1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa	Przedsięwzięcie 1.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	EFROW
Wymiar środowiskowo-kulturowo-przestrzenny	2. Rozwój inicjatyw lokalnych wspierających społeczeństwo	Przedsięwzięcie 2.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej i usług dla lokalnych społeczności	EFROW <u>w przypadku pozyskania dodatkowych środków</u> - FEM, EFRR - Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 w ramach priorytetu VII Kultura Cel szczegółowy 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych
Wymiar środowiskowo-kulturowo-przestrzenny	2. Rozwój inicjatyw lokalnych wspierających społeczeństwo	Przedsięwzięcie 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	EFROW
Wymiar środowiskowo-kulturowo-przestrzenny	2. Rozwój inicjatyw lokalnych wspierających społeczeństwo	Przedsięwzięcie 2.3. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	EFROW

Źródło: opracowanie własne

Rozdział X. Monitoring i ewaluacja

W niniejszym rozdziale opisana została ogólna charakterystyka zasad i procedur dokonywania ewaluacji oraz monitorowania wskazująca główne elementy podlegające badaniom oraz podmioty dokonujące ewaluacji i monitorowania (wewnętrzne i zewnętrzne).

Monitorowanie procesu wdrażania strategii

Monitorowanie jest procesem, który ma na celu analizowanie stanu zawansowania LSR i jej zgodności z postawionymi celami strategicznymi. Istotą monitorowania jest wyciąganie wniosków z tego, co zostało i nie zostało zrobione. Jest nią także modyfikowanie dalszych poczynań w taki sposób, aby osiągnąć zakładany cel w przyszłości. Istotnym elementem monitorowania jest wypracowanie technik zbierania informacji oraz opracowanie odpowiednich wskaźników, które będą odzwierciedlały efektywność prowadzonych działań. Dbałość o aplikacyjny charakter strategii wiąże się również z opracowaniem sposobu mierzenia efektów jej wdrażania. W Rozdziale VI Cele i wskaźniki przedstawione zostały wskaźniki, które umożliwiają monitorowanie każdego celu strategicznego i poszczególnych przedsięwzięć. Monitoring prowadzony będzie na każdym poziomie interwencji, tj. pojedynczego projektu, przedsięwzięcia, celu oraz całej LSR. Monitoring będzie miał dwójaki charakter: monitoring finansowy – weryfikujący płynność, terminowość i prawidłowy rozkład wydatkowania funduszy oraz monitoring rzeczowy – sprawdzenie w jakim stopniu rzeczywiste wartości wskaźników (produktu i rezultatu)

odbiegają od wielkości zakładanych. W konsekwencji zakres monitoringu będzie obejmował zebranie danych za dany okres, dotyczących przede wszystkim: realizacji finansowej LRS, realizacji rzeczowej LSR, funkcjonowania LGD w procesie wdrażania Strategii. Analiza danych monitoringowych będzie stanowiła podstawę do kreowania wniosków oraz rekomendacji i zaleceń które pozwoliłyby na generalne usprawnienie działania LGD, przede wszystkim w kierunku bardziej efektywnego wykorzystania dostępnych w ramach LSR środków w kontekście przyjętych celów Strategii. Wnioski te będą następnie służyły jako materiał wyjściowy do ewentualnej zmiany sposobów działalności LGD lub założeń LSR. Monitorowanie, by stać się skutecznym narzędziem w procesie wdrażania Strategii, będzie charakteryzować się następującymi zasadami:

- **Wiarygodność** - informacja musi być wiarygodna i musi opierać się na niepodważalnych danych. Niedokładne dane systemu monitorowania mogą spowodować podjęcie niewłaściwych działań korygujących;
- **Aktualność** - informacje muszą być zbierane, przekazywane i oceniane w sposób ciągły, który umożliwia podjęcie na czas działań korygujących oraz stosownych korekt w momencie aktualizacji strategii;
- **Obiektywność** - monitorowanie prowadzone w oparciu o analizę wskaźników porównawczych daje możliwość prowadzenia obiektywnej oceny, niezakłóconej subiektywnością, wynikającą z przywiązania do własnych pomysłów;
- **Realizm** - monitorowanie musi być zgodne z realiami niniejszej LSR. Wdrażający strategię powinien dostrzegać przede wszystkim te elementy procesu, które świadczą o wydajności i jakości dostarczanych produktów;
- **Koordinacja informacji** - monitorowanie musi być skoordynowane z tokiem pracy tak, aby nie wpływało na ich zahamowanie, ani też nie przeszkadzało w realizacji podejmowanych działań. Monitorowanie każdego z etapów projektu powinno wpływać na powodzenie realizacji całej LSR. Oceny, których dokonuje się w trakcie jego realizacji, powinny być znane członkom Stowarzyszenia, a w przypadku ujawnienia uchybień, należy podjąć działania, których celem będzie naprawienie błędów oraz zapobieżenie powstaniu podobnych sytuacji w przyszłości. Informacje płynące z prowadzonego monitoringu powinny docierać do wszystkich członków LGD wchodzących w skład struktury LGD tak, aby umożliwić im właściwe podejmowanie decyzji dotyczących realizacji projektu; raport monitorujący będzie publikowany na stronie internetowej LGD;
- **Elastyczność monitorowania** - mechanizm i sam proces monitorowania muszą być na tyle elastyczne, aby mógł szybko reagować na zachodzące zmiany. Również w przypadku dokonywania zmian i korekt projektu należy dbać o to, aby modyfikować system oceny w sposób dostosowany do zmieniających się oczekiwań w późniejszych etapach projektu;
- **Normatywność i operacyjność monitorowania** - skuteczny system monitorowania w przypadku wykrycia uchybień i odchyień od przyjętych norm powinien wskazywać, jakie należy podjąć działania korygujące. W sposobie raportowania powinno być zastrzeżone, jakie działania należy podjąć w przypadku, kiedy zakładane w projekcie rezultaty nie zostają osiągnięte bądź ich jakość budzi wątpliwość. Należy wskazać jaki podmiot i jakie działanie może podjąć, aby wyrównać dysproporcje i doprowadzić do realizacji założonego celu projektu lub Strategii.

Procedury monitoringu

Procedura monitoringu opiera się na cyklicznym procesie zbierania i analizowania danych. Z chwilą rozpoczęcia monitoringu uprawniony podmiot, czyli Biuro LGD będzie zbierać dane, które następnie poddane zostaną analizie. Analiza wyników stanowi podstawę do ich interpretacji. Określa, w jakim zakresie zgodne są z założonymi stanami i wartościami. W przypadku stwierdzenia przekroczeń wartości, analizowane są przyczyny zaistniałych zdarzeń i

następuje analiza czy konieczna jest modyfikacja założeń wyjściowych. Monitoring realizowany będzie w oparciu, co najmniej o poniższe podstawowe kryteria: wykorzystanie budżetu LSR, ilość i jakość składanych wniosków, efektywność realizacji operacji wybranych do dofinansowania (osiągnięcie wskaźników, udział podpisanych umów z beneficjentami w stosunku do limitu środków, postęp w wydatkowaniu środków przez beneficjentów) oraz rodzaj operacji (odsetek operacji w wyniku których powstaną miejsca pracy). Coroczne sprawozdanie z realizacji LSR powstawać będzie do końca lutego następnego po okresie sprawozdawczym. Uprawniony organ - Zarząd LGD podejmuje następnie decyzję, czy konieczne jest jakakolwiek akcja zmierzająca do likwidacji odchyień w ramach LSR. W przypadku stwierdzenia niezgodności dotyczących samej LSR, Zarząd Stowarzyszenia proponuje projekt działań korygujących lub propozycje zmian LSR Walnemu Zebraniu Członków Stowarzyszenia (Zarządowi LGD w zakresie uprawnień statutowych).

Ocena (ewaluacja) stopnia osiągnięcia celów strategicznych

Ocena (ewaluacja) to spojrzenie na realizację LSR z punktu widzenia osiągnięcia rezultatów i skuteczności osiągania celów strategicznych oraz potrzeb, które miały być osiągnięte. Ma ona generalnie odpowiedzieć na pytanie, czy i co zostało zrobione dobrze. W literaturze tematu można znaleźć wiele definicji ewaluacji, podkreślających różne aspekty samego procesu ewaluacji, uwydatniających jej zróżnicowane cele czy też odmienne kryteria samego momentu oceny. Najszerzej ujmując, ewaluacja to systematyczne badanie społeczno-ekonomiczne oceniające jakość i wartość programów publicznych⁴⁸. Według Komisji Europejskiej ewaluacja to „ocena interwencji publicznej pod kątem jej rezultatów, oddziaływania oraz potrzeb, które ma spełniać/miała zaspokoić”⁴⁹. Zasady ewaluacji przyjętej w niniejszym dokumencie to:

- Wiarygodność - informacja musi być bardzo wiarygodna i musi opierać się na niepodważalnych danych;
- Obiektywność - ewaluacja prowadzona w oparciu o analizę wskaźników porównawczych daje możliwość prowadzenia obiektywnej oceny niezakłóconej subiektywnością, wynikającą z przywiązania do własnych pomysłów;
- Realizm – ewaluacja musi być zgodna z realiami LSR. W trakcie wdrażania strategii powinno się dostrzegać przede wszystkim te elementy procesu, które świadczą o wydajności i jakości dostarczanych produktów;
- Normatywność i operacyjność ewaluacji - skuteczny system ewaluacji w przypadku wykrycia uchybień i odchyień od przyjętych norm powinien wskazywać, jakie należy podjąć działania korygujące,
- Koordynacja informacji – proces ewaluacji nie może zakłócać bieżącego funkcjonowania LGD i wdrażania LSR.

Kryteria, na podstawie których będzie przeprowadzana ewaluacja funkcjonowania LGD i realizacji LSR będą obejmowały poniższe obszary problemowe tj. skuteczność, efektywność, użyteczność oraz trwałość.

Procedury ewaluacji

Procedura ewaluacji opierać się będzie na okresowym zbieraniu danych i ocenie, czy wdrażanie strategii przebiega zgodnie z planem. Zgodnie z wyznaczonymi w procedurach terminami (ewaluacja wewnętrzna i ewaluacja

⁴⁸ Użycie angielskiego terminu jest bardziej wskazane z kilku powodów. „Ewaluacja” jest procesem. „Ocena” jest tylko jednym z elementów tego procesu. Według niektórych podejść osąd nie zawsze jest kluczowy w procesie ewaluacji, a może być nawet pominięty (akcent stawia się wtedy na interakcje i animacje negocjacji pomiędzy uczestnikami programu). Użycie terminu „ocena” koncentruje uwagę wyłącznie na jednym elemencie, przypisując mu cechy całego procesu, a także wyłącza cały szereg alternatywnych podejść. Wreszcie, po trzecie, „ewaluacja” to nie tylko pojedyncze działanie, ale dziedzina wiedzy. Jak zauważa Kierzkowski (Kierzkowski T., Ocena (ewaluacja) programów i projektów o charakterze społeczno-gospodarczym w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2002, s. 10), ze względów semantycznych trudno byłoby więc określać terminem „ocena” zespół koncepcji teoretycznych

⁴⁹ European Commission, Focus on Results: Strengthening Evaluation of Commission Activities, SEC2000/1051, Bruksela 2000

zewnętrzna ex-post) Zarząd LGD (biuro LGD) rozpoczyna procedurę ewaluacji zbierając dane, następnie następuje ich analiza, która stanowi podstawę do ich interpretacji. W przypadku stwierdzenia przekroczeń wartości, analizowane są przyczyny zaistniałych zdarzeń i następuje analiza czy konieczna jest modyfikacja założeń wyjściowych. Podstawowym narzędziem ewaluacji LSR będzie ewaluacja wewnętrzna (bieżąca, realizowana samodzielnie). Ewaluacja wewnętrzna stanowić będzie uzupełnienie monitoringu o konieczną interpretację (identyfikację przyczyn ewentualnych problemów), ocenę i rekomendacje działań. Ewaluacja wewnętrzna będzie realizowana w oparciu o spotkanie wykorzystujące narzędzia o charakterze refleksyjno-analitycznym w postaci warsztatu refleksyjnego. Podstawowym materiałem do pracy będą zestawienia i materiały z procesu realizacji LSR przygotowane przez pracowników LGD. Warsztat przeprowadzany będzie na początku każdego roku kalendarzowego, tak, aby wypracowane wnioski mogły zasilić o dodatkowe informacje sprawozdanie roczne z realizacji LSR za rok poprzedni. Uczestnikami warsztatu refleksyjnego będą pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu i Rady LGD (wskazane będzie zapewnienie udziału przedstawicieli wszystkich interesariuszy). Wyniki ewaluacji wewnętrznej stanowić będą element monitoringowego sprawozdania rocznego z realizacji LSR.

Ewaluacja zewnętrzna⁵⁰ (zlecona zewnętrznym ewaluatorom) zaplanowana została jednokrotnie, w latach 2026-2027 jako ewaluacja ex-post, aby była możliwość włączenia wyników badania do systemu LGD w kolejnym okresie programowania. Ewaluacja przeprowadzona zostanie przez niezależnego ewaluatora, posiadającego odpowiednie doświadczenie w realizacji badań ewaluacyjnych. Wyniki przeprowadzonego badania sporządzone zostaną w formie raportu końcowego. Raport będzie zawierał syntetyczne i przekrojowo omówione wyniki badań a przedstawione rekomendacje będą sformułowane na podstawie wniosków wynikających z przeprowadzonych badań, mających pokrycie w informacjach prezentowanych w raporcie. Raport ewaluacyjny będzie zawierać elementy ujęte w Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR opracowanym przez MRiRW⁵¹. Uprawniony organ – WZC podejmuje następnie decyzję, czy konieczne jest jakakolwiek akcja zmierzająca do likwidacji odchyleń. Raport z badania LSR będzie zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany (w wersji elektronicznej, edytowalnej) do MRiRW oraz SW. Wraz z raportem, LGD przekaże do MRiRW/SW informacje na temat sposobu realizacji rekomendacji i zaleceń.

⁵⁰ W Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR zwana również ewaluacją ex-post

⁵¹ Podręcznik Monitoringu i Ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju wykonany przez EGO – Evaluation for Government Organizations S.C. na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, marzec 2017 r., wersja skrócona

Wykaz wykorzystanej literatury

- 1) Program Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 oraz Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027, Warszawa 2023
- 2) Raport Zdrowie psychiczne młodzieży w czasie pandemii COVID-19, Krajowe Centrum przeciwdziałania Uzależnieniom, Warszawa 2022
- 3) Raport diagnostyczny Portret Partnerstwa Razem dla Doliny Liwca, Związek Miast Polskich, Warszawa 2021
- 4) Raport z badania ex-post ewaluacji zewnętrznej LGD Bądźmy Razem, Fundacja Idealna Gmina, Węgrów 2022
- 5) Regulamin konkursu na wybór Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego Przez Społeczność (LSR) wraz z załącznikami Zarząd Województwa Mazowieckiego
- 6) Raport z badania Ewaluacja instrumentu RLKS w ramach RPO WK-P na lata 2014-2020 w kontekście doświadczeń perspektywy 2014-2020 i wskazania założeń wsparcia na lata 2021-2027, Pracownia badań SOMA, Warszawa 2019
- 7) Raport z badania Ocena systemu wdrażania i wstępny pomiar rezultatów instrumentu RLKS w województwie podlaskim, EVALU, Białystok 2019
- 8) ustawa z 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności
- 9) ustawa z 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027
- 10) Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027)
- 11) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
- 12) Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030
- 13) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 (SRKS2030)
- 14) Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze
- 15) Umowa partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce
- 16) Wytyczne dotyczące realizacji projektów z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w regionalnych programach na lata 2021–2027, Minister Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2023
- 17) Wytyczne dotyczące realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027, Minister Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2022

Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Budżet (w zł) liczony roboczo 1 EUR = 4,45 zł)	Przedsięwzięcia w ramach celu 1. Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa	Grupy docelowe ⁵²	sposób realizacji (projekt konkursowy, projekt grantowy, projekt partnerski, operacja własna, animacja itp.)
607 000,00 €	2 701 150,00 zł	Przedsięwzięcie 1.1. Rozwój przedsiębiorczości mieszkańców zakres z PS WPR: • rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki w szczególności: - podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne - rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> osoby planujące podjęcie działalności gospodarczej przedsiębiorcy osoby w niekorzystnej sytuacji na obszarze LSR: 	Projekt konkursowy Animacja
201 700,00 €	897 565,00 zł	Przedsięwzięcie 1.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych zakres z PS WPR: • rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych w szczególności w zakresie: - gospodarstw agroturystycznych - zagród edukacyjnych • rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych • zarządzanie - w ramach budżetu na funkcjonowanie LGD: sieciowanie, kojarzenie partnerów, budowa marki lokalnej, upowszechnianie dobrych praktyk, wymiana wiedzy i doświadczenia	<ul style="list-style-type: none"> rolnicy i domownicy małych gospodarstw rolnych przedsiębiorcy administracja publiczna NGO's (jako członkowie grupy operacyjnej obok rolników) 	Projekt konkursowy Animacja
68 000,00 €	302 600,00 zł	Przedsięwzięcie 1.3 Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR zakres z PS WPR: • włączenie społeczne seniorów (osoby powyżej 60 roku życia), ludzi młodych (osoby do 25 roku życia) i osób w niekorzystnej sytuacji (osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, kobiety, migranci, rolnicy z małych gospodarstw niskotowarowych lub osoby poszukujące zatrudnienia np. mieszkańcy osiedli po-PGR) • zarządzanie - w ramach budżetu na funkcjonowanie LGD: sieciowanie, kojarzenie partnerów, budowa marki lokalnej, upowszechnianie dobrych praktyk, wymiana wiedzy i doświadczenia	<ul style="list-style-type: none"> osoby w niekorzystnej sytuacji na obszarze LSR: kobiety, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, osoby poszukujące zatrudnienia np. mieszkańcy osiedli po-PGR, migranci, seniorzy (osoby powyżej 60 roku życia), ludzie młodzi (osoby do 25 roku życia) 	Projekt konkursowy Animacja

⁵² W tabeli przedstawiono grupy docelowe, do których kierowane będzie wsparcie w ramach poszczególnych przedsięwzięć LSR. Zakres tych grup wynika z wytycznych programowych tj. PS WPR 2023-2027 oraz wyników diagnozy i potrzeb rozwojowych obszaru LSR.

			<ul style="list-style-type: none"> • mieszkańcy • administracja publiczna 	
168 700,00 €	750 715,00 zł	Przedsięwzięcie 1.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	<ul style="list-style-type: none"> • organizacje społeczne i związki wyznaniowe • administracja publiczna • mieszkańcy 	<ul style="list-style-type: none"> Projekt konkursowy Projekt partnerski Operacja własna Animacja
1 045 400,00 €	4 652 030,00 zł	<u>Razem cel 1.</u>		

		Przedsięwzięcia w ramach celu 2. Rozwój inicjatyw lokalnych wspierających społeczeństwo	Grupy docelowe ⁵³	sposób realizacji (projekt konkursowy, projekt grantowy, projekt partnerski, operacja własna, animacja itp.)
777 100,00 €	3 458 095,00 zł	Przedsięwzięcie 2.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej i usług dla lokalnych społeczności	<ul style="list-style-type: none"> • organizacje społeczne i związki wyznaniowe • administracja publiczna 	Projekt konkursowy Animacja
		<p>zakres z PS WPR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej - infrastruktury kulturalnej - infrastruktury rekreacyjnej - infrastruktury turystycznej - infrastruktury sportowej - innej infrastruktury 		

⁵³ W tabeli przedstawiono grupy docelowe, do których kierowane będzie wsparcie w ramach poszczególnych przedsięwzięć LSR. Zakres tych grup wynika z wytycznych programowych tj. PS WPR 2023-2027 oraz wyników diagnozy i potrzeb rozwojowych obszaru LSR.

		<ul style="list-style-type: none"> • poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji w zakresach dotyczących rozwoju przedsiębiorczości, rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych oraz rozwoju współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych 		
168 500,00 €	749 825,00 zł	<p>Przedsięwzięcie 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi</p> <p><u>zakres z PS WPR:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi 	<ul style="list-style-type: none"> • organizacje społeczne i związki wyznaniowe • administracja publiczna 	<p>Projekt konkursowy</p> <p>Operacja własna</p> <p>Animacja</p>
9 000,00 €	40 050,00 zł	<p>Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi</p> <p><u>zakres z PS WPR:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi • zarządzenie - w ramach budżetu na funkcjonowanie LGD: sieciowanie, kojarzenie partnerów, budowa marki lokalnej, upowszechnianie dobrych praktyk, wymiana wiedzy i doświadczenia 	<ul style="list-style-type: none"> • organizacje społeczne i związki wyznaniowe • administracja publiczna • mieszkańcy 	<p>Projekt grantowy</p> <p>Animacja</p>
954 600,00 €	4 247 970,00 zł	Razem cel 2.		

Formularz 2: Plan działania

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
Cel 1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywnego społeczeństwa														
Przedsięwzięcie 1.1. Rozwój przedsiębiorczości mieszkańców	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowej działalności gospodarczej bądź rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	5 sztuk	13%	10 sztuk	55%	12 sztuk	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	Liczba operacji polegających na utworzeniu bądź rozwoju gospodarstw agroturystycznych lub zagród edukacyjnych	0 sztuk	0%	3 sztuki	33%	3 sztuk	66%	3 sztuki	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.3. Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR	Liczba zrealizowanych projektów w zakresie włączenia społecznego mieszkańców obszaru LSR	1 sztuka	16%	2 sztuki	50%	2 sztuki	83%	1 sztuka	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	Liczba zrealizowanych projektów w zakresie kształtowania świadomości obywatelskiej	2 sztuki	13%	4 sztuki	40%	4 sztuki	66%	2 sztuki	80%	3 sztuki	100%	0 sztuki	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu 1.1.	R.37 Wzrost gospodarzy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy	0 utworzonych miejsc pracy		0 utworzonych miejsc pracy		7 utworzonych miejsc pracy		10 utworzonych miejsc pracy		10 utworzonych miejsc pracy		0 utworzonych miejsc pracy		PS WPR
Wskaźnik rezultatu 1.2.	R.10PR Lepsza organizacja łańcucha dostaw: odsetek gospodarstw uczestniczących w grupach producentów, organizacjach producentów, lokalnych rynkach, krótkich cyklach łańcucha dostaw i	0 gospodarstw /rolników		3 gospodarstw /rolników		3 gospodarstw /rolników		3 gospodarstw /rolników		3 gospodarstw /rolników		0 gospodarstw /rolników		PS WPR

Wskaźnik rezultatu 2.1	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 osób	1000 osób	1000 osób	1000 osób	1000 osób	1000 osób	1000 osób	0 osób	PS WPR
Wskaźnik rezultatu 2.2	R.27 Realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez inwestycje na obszarach wiejskich: liczba operacji przyczyniających się do realizacji na obszarach wiejskich celów w zakresie zrównoważenia środowiskowego oraz osiągnięcia celów w dziedzinie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania do niej	5 operacji	5 operacji	5 operacji	5 operacji	5 operacji	5 operacji	5 operacji	0 operacji	PS WPR
Wskaźnik rezultatu 2.3	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: Liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi	0 strategii	5 strategii	5 strategii	5 strategii	5 strategii	5 strategii	5 strategii	0 strategii	PS WPR

Formularz 3: Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz		Środki ogółem	
	PS WPR	EFRR	EFSD+	(EUR)
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	2 000 000,00	0,00	0,00	2 000 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	462 500,00	0,00	0,00	462 500,00
Razem	2 462 500,00	0,00	0,00	2 462 500,00

Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	400 000	20%	1 000 000	50%	200 000	10%	200 000	10%	100 000	5%	100 000	5%	0	0%
EFS+	0	0%	0	0%		0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
EFRR	0	0%	0	0%		0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
RAZEM	400 000	20%	1 000 000	50%	200 000	10%	200 000	10%	100 000	5%	100 000	5%	0	0%

